

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Адаптація запитальника Oxford Utilitarianism Scale (OUS) для
використання в українській популяції**

Здобувача (ки) 2 курсу ПМ-232 групи
Спеціальності 053 Психологія
Освітньо-професійна програма
Клінічна психологія
Тимошенка В.Г.
(прізвище та ініціали)
Керівники
к.психол.н.
Максимчук М.О.
д.психол.н., с.н.с.
Лисенко І.П.
(вчене звання, науковий ступінь,
прізвище та ініціали)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології та кафедри соціальної психології

Протокол № 10 від « 23 » червня 2025р.

Зав. кафедри клінічної психології

_____ д.психол.н., с.н.с., Лисенко І.П.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Зав. кафедри соціальної психології

_____ к.психол.н., Трофімова Д.О.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Київ–2025

АНОТАЦІЯ

У цій роботі описано адаптацію британського самозвітного запитальника Oxford Utilitarianism Scale (OUS) для української популяції. Її актуальність обумовлена тим, що в Україні немає психодіагностичних інструментів для дослідження протоутилітарних тенденцій, хоча утилітаризм є однією з трьох провідних морально-філософських теорій у Західній Європі та США.

Теоретична частина дослідження полягала в аналізі літератури на тему психології утилітаризму та вивченні актуальності цієї теми в українському контексті; пошуку українських та іноземних методик, що оцінюють психологічні аспекти утилітаризму.

У практичній частині дослідження було виконано лінгвістичну адаптацію, кількісний збір даних на українській вибірці зі 132 респондентів та статистичну обробку даних для підтвердження валідності та надійності української версії OUS.

Конструктну валідність OUS було досліджено аналізом конвергентної та дивергентної валідності на підставі вивчення кореляцій її підшкал з методиками для оцінки психопатичних, емпатичних та релігійних рис.

Було показано, що українська OUS загалом відповідає оригінальній шкалі, є валідною та надійною, тож може слугувати основою для подальших досліджень. Ми запропонували покращення її факторної моделі, зокрема за рахунок зміни її тверджень.

Ключові слова: утилітаризм, моральна психологія, моральні дилеми, запитальник, Oxford Utilitarianism Scale (OUS), українська адаптація.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УТИЛІТАРИЗМУ ТА РОЗРОБКИ OXFORD UTILITARIANISM SCALE (OUS).....	10
1.1 Утилітаризм та його психологічні аспекти.....	10
1.2 Актуальність вивчення психології утилітаризму.....	11
1.3 Проблема традиційного підходу до дослідження психології утилітаризму.....	12
1.4 Критика традиційного підходу.....	13
1.5 Двовимірна модель та Oxford Utilitarianism Scale (OUS).....	14
1.6 Альтернативні методики оцінки утилітарних конструктів.....	15
Висновки до Розділу I.....	15
РОЗДІЛ II. ЗАСАДИ ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП АДАПТАЦІЇ.....	16
2.1 Oxford Utilitarianism Scale (OUS): опис і процедура розробки.....	16
2.2 Засади адаптації згідно з настановами TARES.....	18
2.3 Переклад (лінгвістична адаптація).....	19
2.4 Перше опитування: організація, структура вибірки.....	25
2.5 Друге опитування: організація, структура вибірки.....	30
Висновки до Розділу II.....	34
РОЗДІЛ III. ПСИХОМЕТРИЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРСІЇ OUS.....	36
3.1 Використані методи статистичного аналізу.....	36
3.2 Експлораторний факторний аналіз тверджень №№1–15.....	36
3.3 Аналіз внутрішньої узгодженості української OUS (твердження №№ 1–9).....	42
3.4 Конфірматорний факторний аналіз української OUS (твердження №№ 1–9).....	44
3.5 Аналіз конвергентної та дивергентної валідності української OUS (твердження №№ 1–9).....	53

3.6 Аналіз ретестової надійності української OUS (твердження №№ 1–9).....	55
3.7 Пошук покращень української версії OUS.....	57
3.8 Дискусія.....	59
3.9 Презентація адаптованої методики.....	61
Висновки до Розділу III.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

OUS — Oxford Utilitarianism Scale

OUS-IB — підшкала Impartial Beneficence

OUS-IH — підшкала Instrumental Harm

ОШУ — Оксфордська шкала утилітаризму (українська версія)

НД — неупереджена доброчинність

ІШ — інструментальна шкода

ЕФА — експлораторний факторний аналіз

КФА — конфірмаційний факторний аналіз

ВСТУП

Актуальність адаптації Oxford Utilitarianism Scale (OUS) в Україні пов'язана з питанням актуальності дослідження моральної психології загалом. Чи можна сказати, що це — «гаряча» проблематика в українській психологічній науці? Не схоже на те, з огляду на теоретичну пустку, виявлену нами під час дослідження робіт українських авторів. Пошук джерел за запитом «моральна психологія» у сервісах Google Академія та Elicit не виявив точних відповідників.

Натомість в українській психології функціонує поняття «моральна свідомість», яке є радше ідеологічним і квазіфілософським, аніж психологічним. Згідно з дослідженням Василюк К. В. (Vasylets, 2022), вітчизняні науковці (услід за пострадянськими) не дають йому одностайного визначення, хоча керуються впевненістю, що такий конструкт існує. На нашу думку, концепт моральної свідомості є надлишковим щодо інших психологічних теорій, які пояснюють взаємини індивіда із соціумом. Ба гірше — цей концепт є оціночним.

Невизначеності додає те, що радянські-пострадянські-українські психологи приписали концепт «моральна свідомість» теорії морального розвитку Lawrence Kohlberg (Васюк, 2024), хоча у його роботі йшлося про moral thought (Kohlberg, 2008). Нагадує прагнення виокремити особливу «свідомість радянської людини», чи не так?

Тож ми вважаємо корисним на початку цього дослідження зазначити, що роботи українських психологів на тему моральної свідомості не відповідають нашій меті посприяти вивченню психологічних аспектів моральних суджень і їхніх проявів серед українців — якомога ширшому та не обумовленому традиціоналізмом та упередженнями.

Моральна психологія потребує уваги, тому що у нас війна. Не лише через те, що війна, але через те, що війна — найперше. Боротьба за власне життя і за життя своїх близьких, необхідність убивати ворога викликають моральний дистрес (Федотова, 2022) і змінюють моральні орієнтири, про що міркує Peter

Olsthoorn своїй статті «Fighting Justly: The Russia-Ukraine War and the Usefulness of Morality» (Olsthoorn, 2024).

Особливістю російсько-української війни є розвиток безпілотних технологій, які цілковито змінили спосіб ведення бойових дій. Оператори безпілотних систем сприймають їх як посередників між собою та ціллю, внаслідок чого змінюється персоналізація ними своєї відповідальності за рішення, пов'язані із людським життям (Enemark, 2021). Ця проблематика особливо загострюється з інтеграцією у бойові системи так званого штучного інтелекту, про що красномовно свідчить назва статті James Johnson «The AI Commander Problem: Ethical, Political, and Psychological Dilemmas of Human-Machine Interactions in AI-enabled Warfare» (Johnson, 2022).

Поза бойовим контекстом морально складні вибори можуть поставати в роботі рятувальників, медичній практиці, управлінні організаціями та спільнотами.

Утилітаризм спирається на ідею, що дії членів суспільства повинні керуватися метою досягнути якомога більшого блага для всіх (Bentham, 1994; Mill, 2003; Singer, 2011). Заради цього, за необхідності, треба жертвувати індивідуальними інтересами. Нас зацікавило, як ця настанова проявляється в українців в умовах війни, коли прагматичний підхід, здається, вимагає цілком присвятити себе виживанню держави та нації. Тож ми обрали для локалізації в Україні психодіагностичну методику, розроблену в теоретичному фреймі етики утилітаризму, сподіваючись, що вона допоможе українським науковцям досліджувати моральну напругу між особистими та суспільними інтересами особистості.

Висвітлення роботи над адаптацією виконано за настановами Міжнародної комісії з тестів «The Test Adaptation Reporting Standards (TARES): reporting test adaptations» (Piescu et al., 2024).

Об'єкт дослідження: запитальник Oxford Utilitarianism Scale (OUS) як інструмент діагностики протоутилітарних тенденцій.

Предмет дослідження: процедура адаптації запитальника Oxford Utilitarianism Scale (OUS) для української популяції.

Мета дослідження: виконати адаптацію запитальника Oxford Utilitarianism Scale (OUS) для української популяції.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти психології утилітаризму та методи його діагностики.
2. Виконати лінгвістичну адаптацію Oxford Utilitarianism Scale (OUS) українською мовою.
3. Виконати психометричну адаптацію української версії Oxford Utilitarianism Scale (OUS).
4. Порівняти результати адаптації з показниками оригінальної методики та запропонувати шляхи вдосконалення української версії.

Методи дослідження. Під час дослідження ми виконали аналіз літератури, лінгвістичну адаптацію запитальника, кількісний збір даних на онлайн-платформі, статистичний аналіз за допомогою програми Jamovi (версія 2.6.44) для настільних комп'ютерів.

Вибірка дослідження складається зі 132 респондентів віком від 20 до 74 років. З цієї вибірки у повторному опитуванні взяли участь 63 респонденти, з яких ідентифіковано для аналізу даних 59.

Дослідницькі питання:

1. Чи має українська версія Oxford Utilitarianism Scale (OUS) психометричні властивості, близькі до таких в оригінальній шкали?
2. Які відмінності від оригінальної шкали, пов'язані зі специфікою української популяції, продемонструє українська версія Oxford Utilitarianism Scale (OUS)?
3. Чи можна вважати українську версію Oxford Utilitarianism Scale (OUS) валідним і надійним інструментом для дослідження протоутилітарних тенденцій в українській популяції?

Теоретична та практична значущість роботи

Теоретична значущість роботи полягає у заповненні прогалини в українській психологічній науці, де досі були відсутні валідні інструменти для дослідження утилітарних аспектів моралі. Робота пропонує науковій спільноті перехід від спекулятивного поняття «моральна свідомість» до диференційованого дослідження психологічних аспектів моралі, зокрема у теоретичній рамці цілком ігнорованого утилітаризму.

Дослідження робить внесок у крос-культурну психологію, підтверджуючи валідність двофакторної моделі утилітаризму в унікальному українському контексті, що позначений екзистенційними викликами війни.

Практична значущість роботи визначається адаптацією в Україні Оксфордської шкали утилітаризму, призначеної для кількісної оцінки протоутилітарних схильностей. Наявність такого інструменту дозволить українським науковцям і практикам проводити дослідження моральної психології, що є особливо актуальним в умовах війни. Адаптована шкала може використовуватися для вивчення психологічних особливостей представників професій, пов'язаних із прийняттям складних моральних рішень (військових, лікарів, рятувальників, управлінців), а також загальної популяції, що зазнає тиску культурної трансформації під впливом поширення безпілотних і роботизованих систем, а також великих мовних моделей.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УТИЛІТАРИЗМУ ТА РОЗРОБКИ OXFORD UTILITARIANISM SCALE (OUS)

1.1 Утилітаризм та його психологічні аспекти

Утилітаризм — впливова етична теорія, що виникла у 18 сторіччі та справила значний вплив на політико-філософську думку західних країн. Привабливість утилітаризму полягає у його альтруїстичній суспільній орієнтованості: відповідаючи на питання про те, які дії є правильними і неправильними, утилітаризм проголошує, що дія є морально правильною, якщо вона примножує загальне благополуччя (Mill, 2014).

Та в цій настанові полягає й головна суперечливість утилітаризму. Міркування на користь загального блага можуть виправдати ігнорування інтересів і прав окремої особи. Навіть альтруїзм стає вкрай вимогливим до того, щоб людина жертвувала собою на користь інших, якщо це максимізує благополуччя великої кількості людей (Singer, 2015). Промовистим прикладом такого служіння спільноті є робота українських волонтерів.

По цій лінії напруги між індивідуальним і суспільним виокремлюються два психологічні аспекти утилітаризму, які автори OUS (Kahane, Everett et al., 2018), поклали в основу своєї моделі. Перший, позитивний вимір названо ними *Impartial Beneficence* (неупереджена добротність). Цей принцип є засадничим для утилітаризму; він вимагає ставитися до благополуччя кожної живої істоти як до однаково важливого, не надаючи переваг тим, з ким є особливі емоційні чи соціальні зв'язки. Наприклад, багатші люди планети повинні віддавати свої надлишкові гроші тим, хто в гіршому становищі.

Другий, негативний вимір утилітаризму названо авторами OUS *Instrumental Harm* (інструментальна шкода). Згідно з цим виміром, дозволено і навіть необхідно завдавати шкоди, аж до екстремальної, невинним людям, якщо це єдиний спосіб досягти кращого загального результату. Знайомим українцям

прикладом таких дій могла б слугувати насильницька мобілізація або відсутність демобілізації, якби вони не впливали так негативно на бойових дух військових.

Як видно, в рамках філософії утилітаризму ці два виміри утворюють нерозривну дуальність, що відображається у стійких когнітивних конструкціях професійних філософів. Однак із психологією звичайних людей, як завжди, не все так просто, тож автори OUS припускають, що у них ці два аспекти проявляються у значній мірі незалежно.

1.2 Актуальність вивчення психології утилітаризму

Утилітаризм розглядається як потенційно спільний моральний базис, на якому можна подолати розбіжності між різними соціальними групами, суспільствами, культурами. (Greene, 2014, p. 17) Ця етична теорія дозволяє прагматично вирішувати моральні суперечки, оскільки є водночас практичною та відкритою до розмаїття людського досвіду. В утилітарному фреймі оцінки наслідків дій легше вирішувати складні моральні дилеми на зразок розподілу ресурсів чи охорони навколишнього середовища (Greene, 2014, p. 18).

Міркуючи про етику війни, William Shaw (2016) протиставляє утилітаризм іншим теоріям, таким як реалізм та релятивізм. Він вважає, що перевага утилітарного підходу до етики війни полягає в тому, що він дозволяє уникнути «багатьох нерозв'язних суперечок», які виникають у філософів при обговоренні цієї теми. Автор також зазначає, що утилітаризм можна розглядати як вид теорії справедливої війни, якщо остання охоплює всі непаціфістські погляди, або як її конкурента, якщо теорія справедливої війни розглядається як самостійна нормативна концепція.

Утилітаризм розглядається як одна з ключових етичних теорій, яку можна застосувати для розробки правил ведення кіберконфліктів, поряд із теорією справедливої війни. Утилітаризм визначається як підхід, що виступає за дії, які максимізують загальне щастя або добробут. У контексті кібервійни це означає, що будь-яка кібероперація має оцінюватися з огляду на її потенційний вплив на суспільство, з метою максимізації загального блага та мінімізації шкоди (Tsotniashvili, 2024).

У статті «Utilitarianism and the pandemic» (Savulescu, Persson, & Wilkinson, 2020) стверджується, що утилітаризм є особливо актуальною етичною теорією під час пандемії, оскільки він пропонує чіткі принципи для прийняття складних рішень, спрямованих на досягнення найбільшого загального блага. Наприклад, при дефіциті ресурсів, наприклад апаратів ШВЛ, утилітаризм пропонує розподіляти їх так, щоб врятувати найбільшу кількість життів, враховуючи ймовірність виживання, тривалість лікування та якість життя після нього. Це може означати надання пріоритету молодшим пацієнтам або тим, хто має кращий прогноз, оскільки це максимізує кількість врятованих років якісного життя. Водночас права та свободи, такі як недоторканність приватного життя, розцінюються важливими лише настільки, наскільки вони сприяють загальному благу, і можуть бути обмежені, щоб його досягнути.

Joshua Greene у роботі «Beyond point-and-shoot morality: Why cognitive (neuro) science matters for ethics» (Greene, 2014) висловлюється на користь утилітаризму з точки зору нейробіології. Він стверджує, що утилітаризм найкраще підходить для розв'язання моральних проблем, з якими людство не стикалося в процесі еволюції (наприклад, глобальна бідність, біоетика, зміна клімату). У таких випадках наші автоматичні емоційні інтуїції є ненадійними, тому слід покладатися на когнітивний, «повільний» режим мислення, який природно веде до утилітаризму.

1.3 Проблема традиційного підходу до дослідження психології утилітаризму

Парадоксально, але в дослідженнях психології утилітаризму його первинний позитивний аспект було втрачено, позаяк в якості дослідницького інструменту використовувалися переважно моральні дилеми, що вимагають від респондента жертв третіх осіб. Найбільш відомою з них є «дилема вагонетки», у якій вагонетка зірвалася з гальм і мчить на п'ятьох людей (Thomson, 1976; Foot, 1985). Єдине, що може респондент — це «перемкнути» стрілки, вибравши, щоб вагонетка збила одну людину на іншій гілці колії. Або ж він може не втручатися.

(Тут доречно сказати, що від деяких учасників нашого дослідження ми чули: «Не я створив цю ситуацію, тож і вибирати нічого не буду».)

Емоційно яскраве дослідження, але проблематичне в тому, що воно далеке від реальних ситуацій і вимірює лише готовність до інструментальної шкоди (принаймні так можна думати).

Ба гірше, ця «половина історії» спотворила уявлення про утилітаризм, оскільки звузила його виключно до інструментального використання інших. У жертвних дилемах рішення, спрямоване на мінімізацію загальної шкоди інтерпретувалися як «утилітарні» судження. Натомість відмова від активного заподіяння шкоди одній людині, навіть якщо це призведе до загибелі більшої кількості людей, розглядалася як «деонтологічне» судження, що відображає дотримання певних моральних правил, на зразок «не вбивай». Тим часом у реальному житті істинний утилітарист усіяко уникатиме шкоди особі, доки це можливо.

1.4 Критика традиційного підходу

Така однобічність дослідницької парадигми призвела до низки суперечливих та парадоксальних висновків.

По-перше, було виявлено, що відповіді, які в моральних дилемах вагонеткового типу класифікуються як «утилітарні», демонструють зв'язок з вищою проявленістю антисоціальних рис та агресивності (Bartels & Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham, & Ditto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias, & Savulescu, 2015; Wiech et al., 2013). Суперечність криється в тому, що люди з антисоціальними схильностями байдужі або й ворожі до блага інших, тоді як утилітаризм, навпаки, вимагає турботи про всіх.

По-друге, ігнорувалася властива утилітаризму неупередженість. Вибір на користь жертви в дилемах часто пояснюється особистим інтересом або груповою приналежністю. Це прямо суперечить утилітарній вимозі рівного ставлення до всіх.

По-третє, жертвні дилеми вимірюють ставлення лише до одного типу порушення правил — заподіяння шкоди. Вони не показують, чи готова людина

порушувати інші моральні правила заради загального блага. Таким порушенням загальноприйнятої моралі може бути обман.

По-четверте, дані хибно інтерпретуються в межах впливової дуально-процесної теорії Джошуа Гріна. Вона твердить, що деонтологічні судження є результатом швидких, емоційних процесів, а утилітарні — повільного, свідомого мислення. На це автори OUS висувають контраргумент, вказуючи, що ця модель базується на даних із жертвних дилем, а отже робить висновки про «утилітарні» процеси лише підставі одного, вторинного психологічного аспекту утилітаризму.

1.5 Двовимірна модель та Oxford Utilitarianism Scale (OUS)

Щоб подолати обмеження традиційного підходу, Kahane, Everett і колеги запропонували двовимірну модель психології утилітаризму. Вона базується на твердженні, що протоутилітарні схильності у звичайних людей не є єдиним психологічним феноменом, а складаються з двох незалежних компонентів: неупередженої доброчинності та інструментальної шкоди.

У цій теоретичній рамці була розроблена та валідизована Oxford Utilitarianism Scale (OUS). Її завданням є диференціація та кількісна оцінка проявів неупередженої доброчинності та інструментальної шкоди у моральних схильностях так званої пересічної людини. Шкала не призначена для роботи з експертами з моральної філософії, позаяк не має прецизійності, що адекватна складності їхніх когнітивних конструктів.

Докладно OUS буде розглянута нами в наступному розділі.

1.5 Альтернативні методики оцінки утилітарних конструктів

Як альтернативні OUS шкали, розроблені для вимірювання утилітарних тенденцій ми розглянули наступні:

- Consequentialist Thinking Scale (Piazza & Sousa, 2014);
- Baron's Revised Utilitarianism Scale (U-Scale: Baron, Scott, Fincher, & Emlen Metz, 2015);
- Robinson's unpublished Consequentialist Scale (Robinson, 2012).

Ці інструменти мають ті самі обмеження, що й жертвні дилеми. Вони вимірюють лише негативний аспект утилітаризму — готовність завдавати шкоди заради більшого блага. Характерні пункти в цих шкалах включають твердження на кшталт «Вбивати когось може бути морально правильним, якщо це для більшого блага». Крім того, для деяких з цих шкал не було опубліковано формальних процедур валідизації, таких як експлораторний чи конфірмаційний факторний аналіз, тому ми не можемо вважати їх методиками з належними психометричними характеристиками, на відміну від OUS.

Висновки до Розділу I

У цьому розділі було проаналізовано теоретичні аспекти психології утилітаризму, недоліки традиційних підходів до її вивчення та розглянуто їхню критику.

З'ясовано підстави для розробки Oxford Utilitarianism Scale (OUS), окреслено її модель.

Розглянуто інші шкали для вимірювання утилітарних тенденцій та обгрунтовано, що вони не є кращими альтернативами OUS для комплексного дослідження утилітарної психології.

РОЗДІЛ II

ЗАСАДИ ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП АДАПТАЦІЇ

2.1 Oxford Utilitarianism Scale (OUS): опис і процедура розробки

Публікація з описом розробки Oxford Utilitarianism Scale (OUS) з'явилася 2018 року в журналі *Psychological Review* Американської психологічної асоціації (Kahane, Everett et al., 2018). До авторського колективу OUS увійшли фахівці з філософії, етики, психології, нейробіології, які були і деякі з них досі є співробітниками Університету Оксфорду.

OUS є самозвітним запитальником, що складається з 9 пунктів (тверджень) та двох підшкал. Підшкала *Impartial Beneficence* (OUS-IB) містить 5 пунктів, підшкала *Instrumental Harm* (OUS-IH) — 4 пункти. Відповіді оцінюються за 7-бальною шкалою Лікерта, результатом є середні бали за кожною підшкалою.

Розробляючи OUS, автори почали з огляду літератури, за результатами якого та наступного експертного обговорення сформувавши перелік із 77 тверджень. Їх використали, щоб зібрати дані на вибірці з 960 учасників. Дані було піддано експлораторному факторному аналізу з екстракцією факторів методом максимальної правдоподібності та з косокутним обератанням *oblmin*. Внаслідок ітеративного видалення пунктів із низькими навантаженнями автори отримали перелік із 35 пунктів, що має чотирифакторну структуру.

Два з чотирьох виділених факторів увійшли до фінальної шкали як підшкали OUS-IB та OUS-IH. Коефіцієнт альфа Кронбаха для фактора, що став основою для OUS-IB: 0,81; для фактора, що став основою для OUS-IH: 0,79. Надійність остаточної версії шкали авторами схарактеризовано як прийнятну, без зазначеної альфи.

Конфірматорний факторний аналіз підтвердив двофакторну структуру OUS як найкращу модель, що відповідає даним. Автори встановили наступні критерії адекватної відповідності моделі: $RMSEA \leq 0,07$, $SRMR \leq 0,08$, $CFI \geq 0,95$.

Наступне дослідження було виконано на вибірці з 282 учасників (178 жінок, середній вік 39 років). 80% учасників мали вищу освіту. Конфірматорний факторний аналіз підтвердив високі психометричні показники фінальної OUS.

Дослідження конвергентної та дискримінантної валідності показало, що OUS-IB позитивно корелює з емпатичною турботою та релігійністю; OUS-IH позитивно корелює із субклінічною психопатією і негативно — з емпатичною турботою.

Кореляції між OUS-IB та OUS-IH були слабкими. Середні бали за підшкалами OUS були нижчими за середину 7-бальної шкали, з чого було зроблено висновок, що значні протоутилітарні схильності має меншість звичайних людей у британській популяції.

OUS локалізована у 15 країнах (Oshiro et al., 2024), є предметом дискусій (Mihailov, 2023; Bates, 2025), інструментом у дослідженні соціального дистанціювання (Cohen et al. 2023), гендерних і вікових особливостей утилітарних диспозицій (Maftei, 2018), альтруїзму (Chung & Amormino, 2023), ставлення до прав тварин (Jaquet, Gouiran & Cova, 2022), психології екзистенційних ризиків (Schubert, Caviola & Faber, 2019), ставлення до вакцинації (Andrade et al., 2025).

Як обмеження OUS належить взяти до уваги наступне. Ця шкала є мірилом індивідуальних відмінностей у моральному світогляді (особистісних рис), а не процесів чи станів, що лежать в основі конкретного морального судження. Пункти OUS-IB більше зосереджені на самопожертві (фізичній чи фінансовій), і менше — на неупередженості щодо інших. Шкала не оцінює суджень суб'єкта, коли жертва (власна чи інших) майже рівноцінна результату, заради якого її приносять. Нарешті, чи не найбільш важливим є те, що OUS вимірює моральні погляди та судження, а не фактичну поведінку чи наміри діяти.

2.2 Засади адаптації згідно з настановами TARES

Цільова популяція адаптованої шкали

Усі повнолітні українці, за винятком фахівців із моральної філософії. Відмінності української популяції, порівняно з британською:

1. В Україні ідеї утилітаризму невідомі широкому загалу, тоді як в англomовних країнах він є потужною суспільно-політичною течією, а отже імпліцитною частиною громадянського самовизначення.

2. Українці перебувають у війні, що загострює сприйняття ними моральних дилем і робить ці проблеми дуже предметними, а отже контекстно залежними.

Передбачуване використання української OUS

Дослідження «психології важкого вибору» — а саме схильностей до пожертви собою чи іншими на благо загалу або ж схильності до уникання рішень у таких ситуаціях. Такі ситуації специфічні для роботи військових, управлінців, рятувальників, лікарів, але в умовах війни моральні дилеми стали повсякденними для більшості населення України.

Також українська версія OUS може бути корисною для вивчення альтруїзму, психології справедливості, схильності до уникання моральної відповідальності та дегуманізації — зокрема під час використання штучного інтелекту та роботизованих систем.

Критерії успішної адаптації

Ми вважатимемо адаптацію успішною, якщо отримаємо показники факторної моделі української версії OUS близькі до авторських чи кращі, а також якщо адаптована шкала продемонструє внутрішню узгодженість підшкал близько 0,75 і високу ретестову надійність.

Авторське право

OUS поширюється на умовах ліцензії CC BY-NC-SA 4.0, яка дозволяє вільне використання методики та її зміни в освітніх, дослідницьких та інших некомерційних цілях за умови, що автори OUS будуть вказані, а результати використання будуть поширюватися на умовах цієї ж ліцензії.

Чому потрібна адаптація, замість розробки власної методики

Для розробки OUS її автори використали великі експертні ресурси та змогли сформулювати вибірку, розмір якої відповідає вимогам факторного аналізу, що недоступно для авторів цього дослідження.

Обсяг адаптації: назва шкали, її твердження та 7-бальна шкала оцінювання.

Дозвіл етичного комітету КІСПП: отримано.

2.3 Переклад (лінгвістична адаптація)

Для лінгвістичної адаптації застосовано великі мовні моделі ChatGPT та Claude, а також Google Перекладач. Переклад виконано паралельним незалежним методом із зворотним перекладом двома перекладачами, з наступним обговоренням.

У якості другого перекладача була запрошена Антоніна Матейчук, спеціаліст з медичної психології (Чернівецький Національний Університет ім. Юрія Федьковича), реєстровий психотерапевт УСП, котра працює на посаді Mental Health Practitioner/Psychologist у Croydon Central Assessment and Liaison Team (South London and Maudsley NHS Foundation Trust), що у Великій Британії.

Оригінальні твердження та їхній переклад українською наведені в табл.

2.1.

Табл. 2.1

Твердження, використані для обох опитувань

№	Оригінальне	Українською
1	If the only way to save another person's life during an emergency is to sacrifice one's own leg, then one is morally required to make this sacrifice.	Якщо єдиний спосіб врятувати іншій людині життя в надзвичайній ситуації — це пожертвувати власною ногою, то будь-яка людина морально зобов'язана піти на цю жертву.
2	It is morally right to harm an innocent person if harming them is a necessary means to helping several other innocent people.	Морально виправдано завдати шкоди невинній людині, якщо це необхідно, щоб допомогти кільком іншим невинним людям.
3	From a moral point of view, we should feel obliged to give one of our kidneys to a person with	Ми маємо відчувати моральний обов'язок віддати одну зі своїх нирок людині з нирковою

	kidney failure since we don't need two kidneys to survive, but really only one to be healthy.	недостатністю, оскільки для виживання нам не потрібні дві нирки, а лише одна, щоб бути здоровим.
4	If the only way to ensure the overall well-being and happiness of the people is through the use of political oppression for a short, limited period, then political oppression should be used.	Якщо єдиний спосіб забезпечити загальне благополуччя і щастя людей — це застосування політичних утисків протягом короткого, обмеженого періоду, то такі утиски слід застосувати.
5	From a moral perspective, people should care about the well-being of all human beings on the planet equally; they should not favor the well-being of people who are especially close to them either physically or emotionally.	З моральної точки зору, люди мають однаково піклуватися про благополуччя усіх людей на планеті й не надавати переваги благополуччю тих, з ким є особливо близькі стосунки.
6	It is permissible to torture an innocent person if this would be necessary to provide information to prevent a bomb going off that would kill hundreds of people.	Допустимо катувати невинну людину, якщо це необхідно, щоб отримати інформацію, яка дозволить запобігти вибуху бомби, що може вбити сотні людей.
7	It is just as wrong to fail to help someone as it is to actively harm them yourself.	Не допомогти комусь — це так само неправильно, як і активно заподіяти цій людині шкоду.
8	Sometimes it is morally necessary for innocent people to die as collateral damage—if more people are saved overall.	Іноколи моральний обов'язок вимагає смертей невинних людей як супутніх втрат, якщо загалом буде врятовано більше людей.
9	It is morally wrong to keep money that one doesn't really need if one can donate it to causes that provide effective help to those who will benefit a great deal.	Морально неправильно залишати собі гроші, які насправді тобі не потрібні, якщо їх можна віддати на ефективну допомогу тим, хто отримає від цього велику користь.
10	There are some things that are simply right or wrong, no matter what the consequences.	Деякі речі є просто правильними або неправильними, незалежно від наслідків.

11	It is sometimes acceptable to break a moral rule in order to do good.	Іноді можна порушити моральне правило заради того, щоб зробити благо.
12	Some moral rules should never be broken, no matter how good the consequences.	Деякі моральні правила не можуть бути порушені за жодних обставин, незалежно від того, якими будуть наслідки.
13	We have a moral obligation to do everything we can to help others in need, even if this requires giving away most of our money.	Ми маємо моральне зобов'язання допомагати людям у скрутні настільки, наскільки можемо, навіть якщо для цього доведеться віддати більшість своїх грошей.
14	From a moral point of view, we shouldn't act in self-defense if this would cause great harm to other innocent people.	З моральної точки зору, ми не повинні захищати себе, якщо це спричинить серйозну шкоду іншим невинним людям.
15	Some of society's laws and rules should never be broken.	Деякі закони та правила суспільства не можна порушувати ніколи.
16	Sometimes it's inevitable that something morally bad will occur, but it's much worse if you're the one who made it happen.	Іноді неможливо уникнути чогось морально поганого, але значно гірше бути тим, хто це спричинив.
17	Virtues like kindness and wisdom are morally important in and of themselves, whether or not they lead to good consequences overall.	Такі чесноти, як доброта та мудрість, є морально важливими самі по собі, ведуть вони до добрих наслідків чи ні.
18	Some things are wrong because they violate human dignity, even if they would lead to better consequences.	Деякі вчинки є неправильними, тому що принижують людську гідність, навіть якщо вони можуть призвести до кращих наслідків.
19	Some things are wrong because they are contrary to nature, even if no one is harmed.	Деякі речі є неправильними, тому що суперечать природі, навіть якщо нікому не завдають шкоди.
20	Some sexual acts and relationships are inherently wrong, even if they are consensual and nobody is harmed.	Деякі сексуальні стосунки та дії є неправильними самі по собі, навіть якщо вони відбуваються за згодою і нікому не шкодять.

21	If someone is in a position of legitimate authority over us, we have a moral duty to do and respect what they say, even if we personally think this will lead to a worse result.	Якщо хтось має законну владу над нами, на нас лежить моральний обов'язок виконувати його вимоги та поважати їх, навіть якщо ми вважаємо, що це призведе до гірших наслідків.
22	Freedom has to be weighed against the public welfare: if it is necessary to restrict individuals' freedom to promote the greater good, then that is what should be done.	Свободу потрібно зрівноважувати з суспільним добробутом: якщо для більшого блага необхідно обмежити свободу людей, це слід зробити.
23	It is morally permissible to lie if doing so would help others a great deal.	Морально допустимо брехати, якщо це допоможе іншим у важливій справі.
24	It is morally wrong to lie to a person, even if it is for their own good, and will make them better off.	Брехати людині морально неправильно, навіть якщо це заради її блага і зробить її життя кращим.
25	It is morally wrong to break promises even if this would bring about good outcomes.	Порушувати обіцянки морально неправильно, навіть якщо це матиме добрі наслідки.
26	It is important to be truthful as a general rule, but sometimes people have to lie to do the right thing.	Загалом потрібно говорити правду, але іноді брехня необхідна, щоб зробити правильний вчинок.
27	It is morally wrong for you to take a high-paying job in an industry that causes some harm (such as tobacco or petrochemical)—even if you would donate much of your earnings to an important charity that would prevent a greater amount of harm.	Морально неправильно працювати на роботі з високою зарплатою у галузі, що завдає шкоди (наприклад, тютюнова чи нафтохімічна промисловість), навіть якщо більшу частину заробітку ви пожертвуєте на важливу благодійність, яка допоможе запобігти ще більшій шкоді.
28	If faced with the choice, it is morally better to kill a human being who is severely mentally disabled than it is to kill a healthy	Якщо доводиться обирати, морально краще вбити людину з тяжкою ментальною недостатністю, ніж здорового

	chimpanzee with greater self-awareness and cognitive and emotional capacities.	шимпанзе, який має вищий рівень самосвідомості, когнітивних та емоційних здібностей.
29	Criminals should receive the punishment they deserve—even if this will not protect the public or deter crime in the future.	Злочинці мають отримувати покарання, на яке заслуговують, навіть якщо це не дозволить захистити суспільство чи запобігти злочинам у майбутньому.
30	If letting an innocent person go free in some particular instance would certainly cause riots—riots that would lead to a serious loss of life—then it is OK to send this innocent person to jail.	Якщо звільнення невинної людини у деяких випадках неминуче спричинить заворушення, котрі призведуть до численних смертей, тоді можна відправити її до в'язниці.
31	If someone had a choice between saving the life of their own child, versus saving the lives of three strangers' children, it would be morally better for that person to save the three strangers' children.	Якщо людина має вибір між порятунком власної дитини або трьох чужих дітей, морально правильніше тій людині врятувати трьох чужих дітей.
32	When trying to help suffering people, it is just as morally important to help those in a faraway country as it is to help those suffering in your own neighborhood.	Коли йдеться про допомогу людям, котрі потерпають, морально важливо допомагати людям у далекій країні так само, як і тим, хто потерпає поруч з тобою.
33	It is morally right to harm a single innocent person if harming them is a necessary means to preventing harm to a greater number of innocent people.	Морально правильно завдати шкоди одній невинній людині, якщо це необхідний спосіб запобігти шкоді для більшої кількості невинних людей.
34	It is morally wrong to take advantage of someone, even if it is to help a large number of other people.	Морально неправильно використовувати когось у своїх інтересах, навіть якщо це допоможе великій кількості інших людей.
35	Failing to send money to a charity to save an innocent person's life—someone you know will die	Не пожертвувати гроші на порятунок життя невинної людини, знаючи, що без вашої

	without your help—is just as morally bad an action as sending a package of poison that will directly cause that person to die.	допомоги вона помре, — це так само морально погано, як і надіслати отруту, яка її вб'є.
--	--	---

Твердження №№1–9 увійшли до оригінальної версії OUS. Із них твердження №№1, 3, 5, 7, 9 склали підшкалу Impartial Beneficence (OUS-IB), твердження №№2, 4, 6, 8 склали підшкалу Instrumental Harm (OUS-IH).

Надалі в цій роботі ми зберігатимемо наведені в табл. 2.1 номери тверджень.

2.4 Перше опитування: організація, структура вибірки

Запрошення до участі в дослідженні поширювалося у колах особистих та професійних знайомств авторів дослідження — через особисті контакти та професійні групи психологів і психотерапевтів у соцмережах. Посилання на дослідницьку форму наводилося в тексті запрошення.

У запрошенні містилося пряме звернення до читача з проханням взяти участь у дослідженні та залучити до нього знайомих. Специфічні вимоги до учасників дослідження не висувалися. Окремо наголошувалося на тому, що важливою є участь військових.

З метою збільшити частку військових у вибірці ми окремо звернулися до кількох офіцерів психологічної служби ЗСУ з проханням поширити запрошення серед підлеглих та колег.

Відповіді учасників опитування було зібрано за шляхом онлайн-опитування за допомогою сервісу Google Форми.

Дослідницька форма включала:

1. Вступ із поясненням мети та процедури дослідження, гарантією конфіденційності та контактними даними для зв'язку з одним із авторів дослідження. У якості заохочення до участі респондентам запропоновано особисту консультацію, аби після завершення адаптації

обговорити важливі для них думки та почуття, що виникли в зв'язку з дослідженням.

2. Текст поінформованої згоди.
3. Блок демографічних запитань.
4. Блок з 35 твердженнями українською, наведеними в табл. 2.1. Нами було прийняте рішення виконати експлораторний аналіз початкового пулу тверджень, аби дослідити, якою буде його факторна структура в українському варіанті та чи збігатиметься вона з такою в оригінальному авторському наборі.
5. Три шкали для визначення конвергентної та дивергентної валідності: Levenson's Primary Psychopathy Scale, Empathic Concern subscale of the Interpersonal Reactivity Index, Centrality of Religiosity Scale.

Текст поінформованої згоди:

Згода на участь в адаптації

Я даю поінформовану згоду на участь у науковому дослідженні, що полягає в адаптації запитальника Oxford Utilitarianism Scale (OUS), та на оприлюднення його узагальнених результатів на умовах конфіденційності.

Я розумію, що:

- 1. Я можу відмовитися від участі в адаптації на будь-якому її етапі без будь-яких пояснень.*
- 2. Відмова від участі в адаптації або вихід із неї не призведе до жодних негативних наслідків для мене.*
- 3. Зібрані персональні дані зберігатимуться анонімно і захищеними від доступу інших осіб.*
- 4. Я буду запрошений (запрошена) до участі в другому дослідженні, необхідному для завершення адаптації.*

Даючи цю згоду, я заявляю:

- що я повнолітня особа;*
- що я уважно прочитав (прочитала) і повністю зрозумів (зрозуміла) мету й умови адаптації;*

- що я мав (мала) можливість поставити всі необхідні запитання

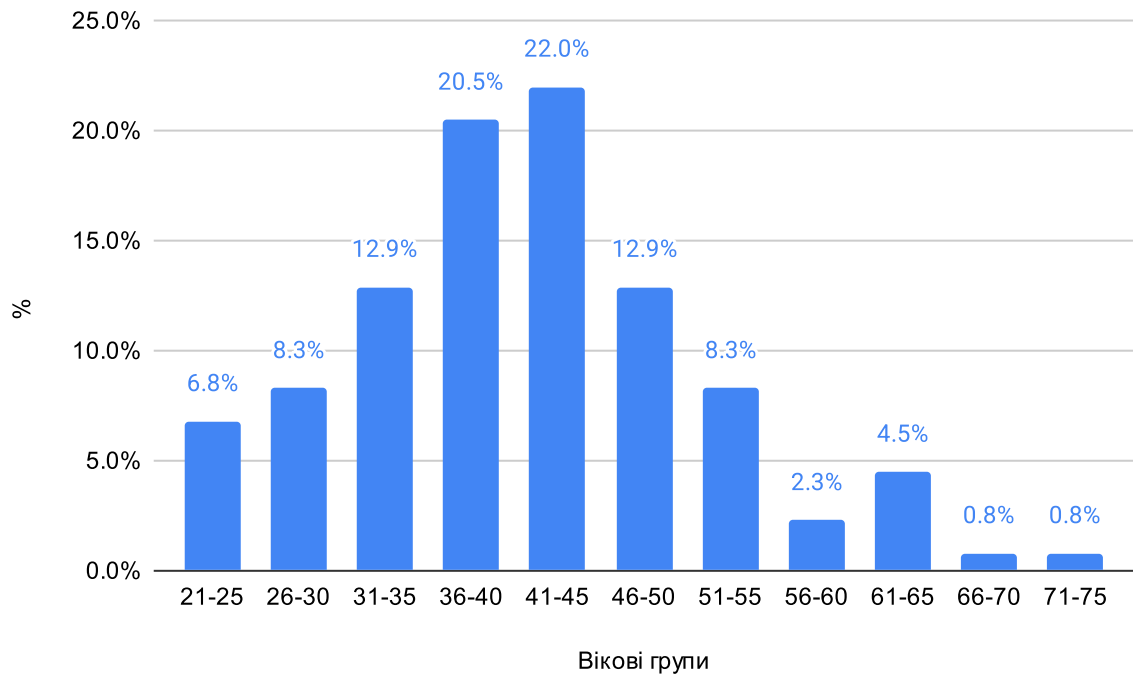
Тимошенку В. Г.

У якості ідентифікатора респондента і контактних даних для запрошення учасників до ретестового дослідження було запропоновано вказати електронну пошту або номер телефону і назву сервісу обміну повідомленнями, у якому учасники дозволяють надіслати їм запрошення. Соціальну мережу Telegram було експліцитно виключено з можливих варіантів, оскільки попередній наш досвід показав, що ця мережа блокує численні звернення користувача до людей, яких немає серед його контактів.

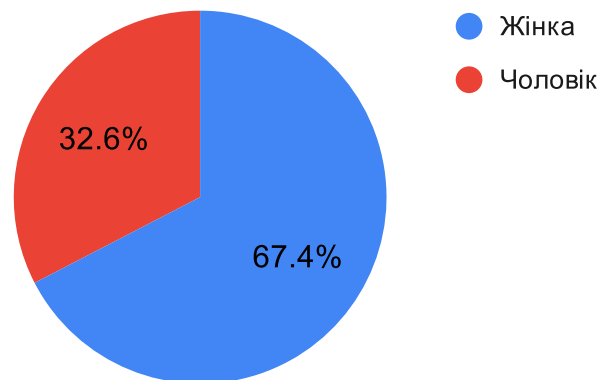
Соціально-демографічна інформація, що збиралася про респондентів:

- вік;
- стать (жінка, чоловік, небінарна особа);
- рід занять (навчається, працює, працює і навчається, служить в Силах оборони України, залучений (залучена) в некомерційну соціальну активність, займається сімейними та/або хатніми справами, інше);
- рівень освіти (середня, середня професійна, незавершена вища, завершена вища);
- чи має психологічну або психотерапевтичну освіту;
- чи живе в Україні.

В результаті опитування було отримано відповіді 132 респондентів. Їхній розподіл за соціально-демографічними показниками наведений на діаграмах 2.1–2.6.

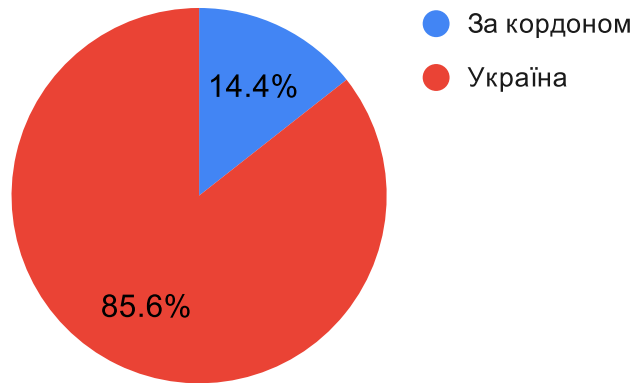
Діаграма 2.1. Розподіл респондентів за віковими групами

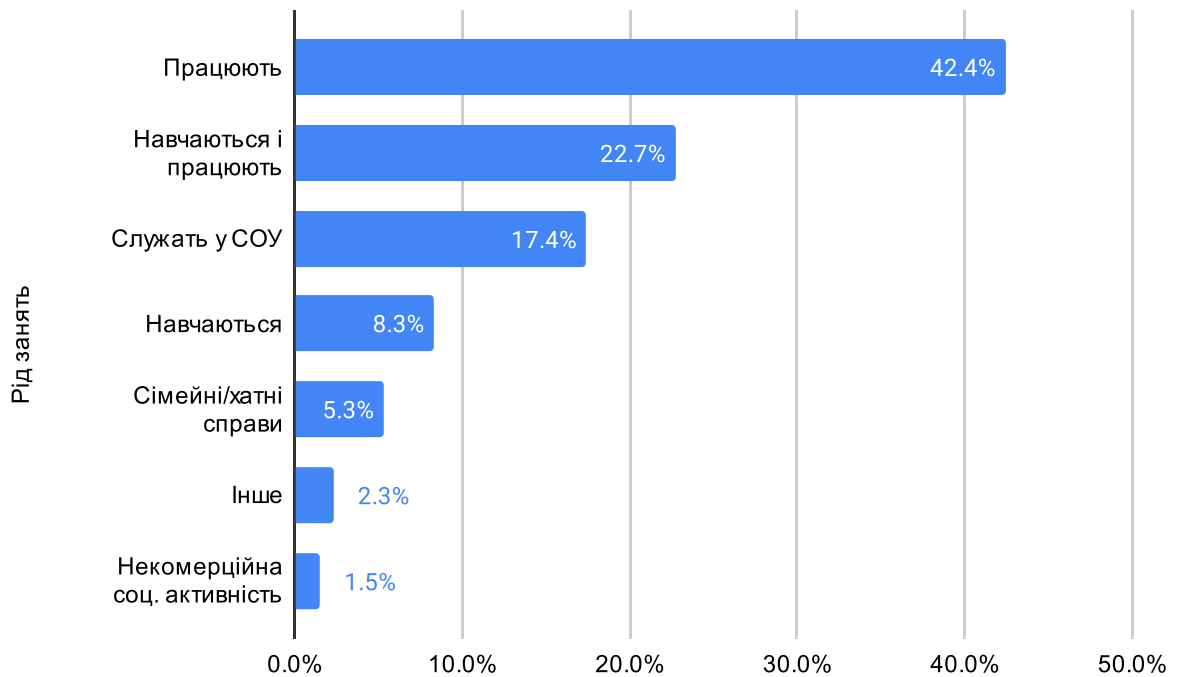
Діаграма 2.2. Розподіл респондентів за статтю

Використаний в опитуванні біологічний термін «стать» суперечить соціальному значенню поняття «небінарна особа», яке було одним із варіантів відповіді разом із «жінка» та «чоловік». На нашу думку, «гендер» не є зрозумілим для широкого загалу словом, тому ми вирішили вжити «стать», аби зміст запитання був прозорим для якомога більшої кількості учасників. Натомість ми розраховували на те, що гендерно небінарні учасники, якщо такі трапляться, помітивши цю суперечність, все ж зрозуміють інтенцію запитання та оберуть відповідний їм варіант ідентичності.

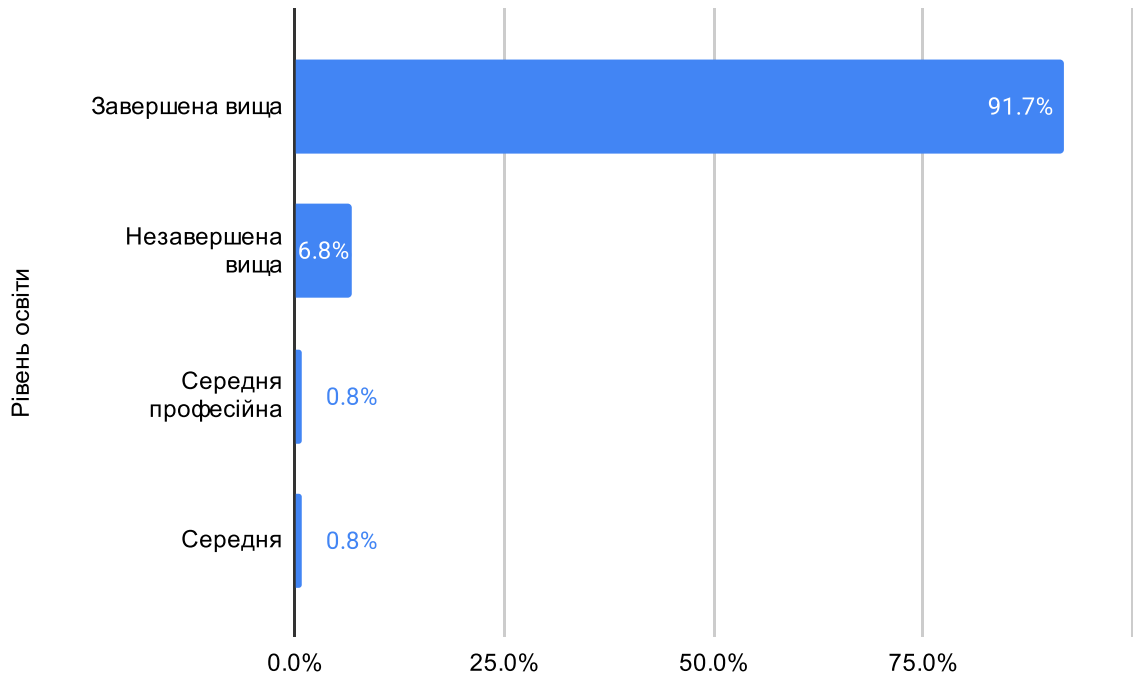
Припускаємо, що в дослідженні не виявилось учасників з небінарною гендерною ідентичністю, тому що вони не бажають зазначати про себе такої інформації, коли необхідно залишити контактні дані.

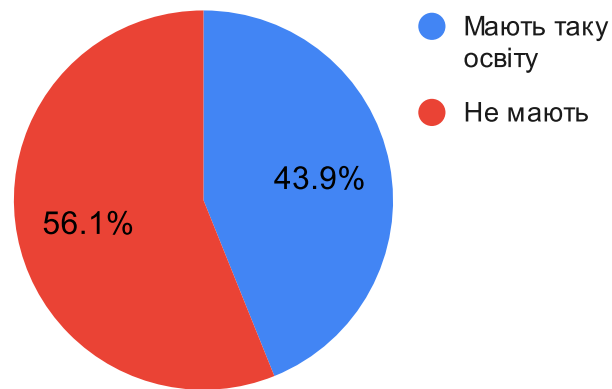
Діаграма 2.6. Розподіл респондентів за місцем проживання

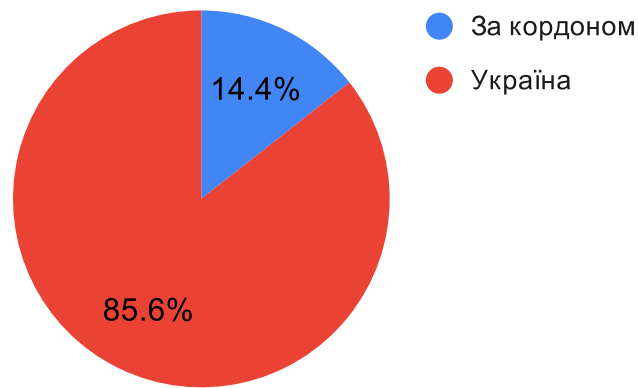
Діаграма 2.3. Розподіл респондентів за родом занять

Діаграма 2.4. Розподіл респондентів за рівнем освіти

Діаграма 2.5. Розподіл респондентів за наявністю психологічної або психотерапевтичної освіти

Діаграма 2.6. Розподіл респондентів за місцем проживання

2.5 Друге опитування: організація, структура вибірки

Друге опитування було проведено серед учасників першого опитування через 3-4 тижні (різниця обумовлена тим, що до першого дослідження учасники приєдналися в різний час). Дані було зібрано методом онлайн-опитування на базі Google Форм. Як і першого разу, респонденти оцінювали 35 тверджень, на основі яких була сформована оригінальна OUS. Ми зробили це, аби мати більше даних, а також для того, щоб не змінювати умов дослідження.

Порядок тверджень залишився незмінним. Задля аналізу структури вибірки ми зібрали ті самі соціодемографічні дані. Інші психометричні шкали не застосовувалися.

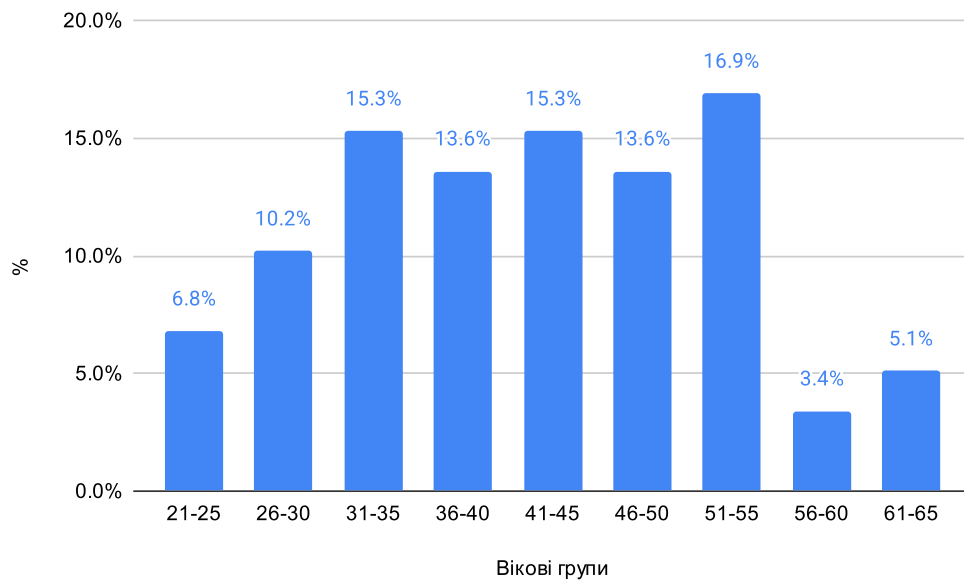
Вибірку склали 59 респондентів. Причини скорочення вибірки:

1. 14 учасників першого дослідження вказали, замість контактних даних, лише назву платформи обміну повідомленнями (на зразок «Вайбер», «Електронна пошта») у полі з текстом «Ваш контакт, за яким Вас найкраще запросити на другий етап дослідження — електронна пошта, Facebook, WhatsApp, Viber (Telegram не підходить)».
2. Частина учасників першого дослідження не відгукнулися на запрошення до другого дослідження.
3. 4 учасники пройшли друге опитування, але вказали інші контактні дані, тому ми не змогли ідентифікувати їхні відповіді в першому дослідженні.

Це належить взяти до уваги в наступних дослідженнях і давати учасникам якомога більш прямі інструкції та чіткі умови, які не припускають довільного

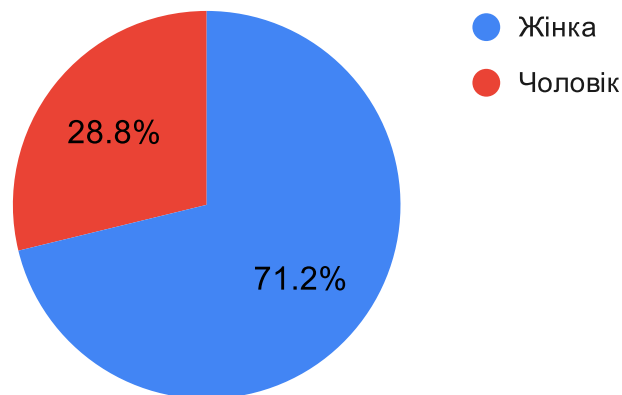
тлумачення. Також варто врахувати, що погано працює в якості заохочення до участі пропозиція разом з учасником проаналізувати його результати.

Структуру вибірки другого етапу наведено на діаграмах 2.7–2.12.

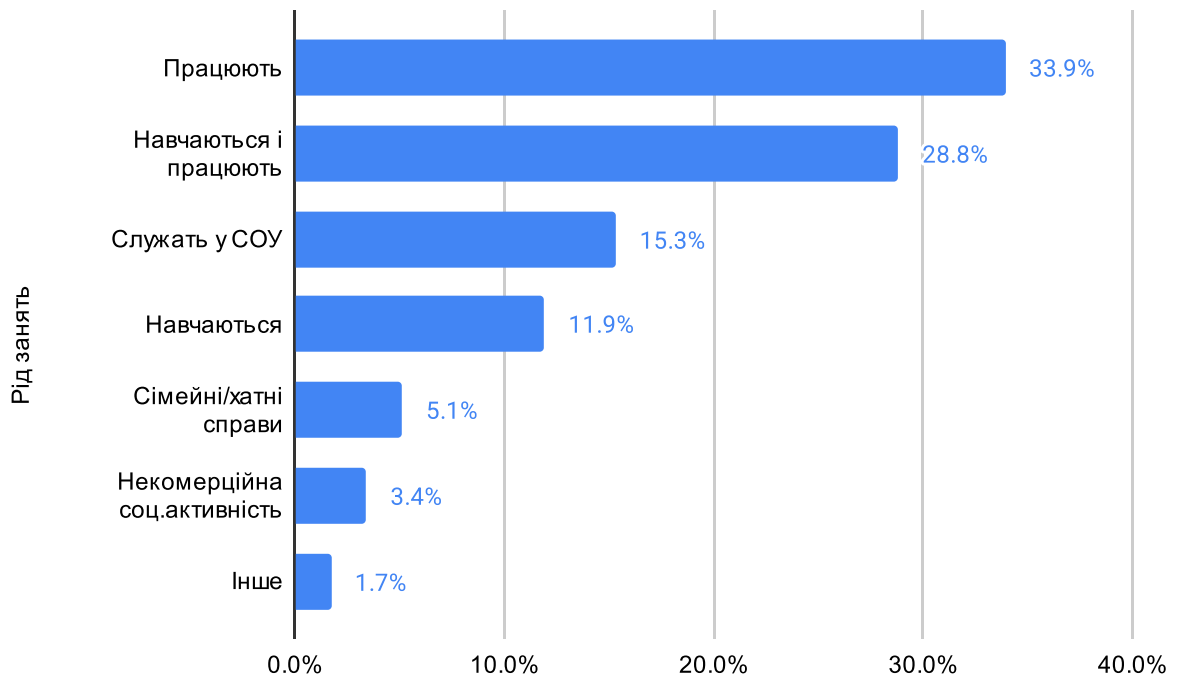
Діаграма 2.7. Розподіл респондентів за віковими групами

Частки вікових груп у діапазоні 31–55 років майже вирівнялися, тоді як у першому дослідженні ядро вибірки становили групи 36–40 і 41–45 років. Разом вони склали 42,5% учасників першого дослідження.

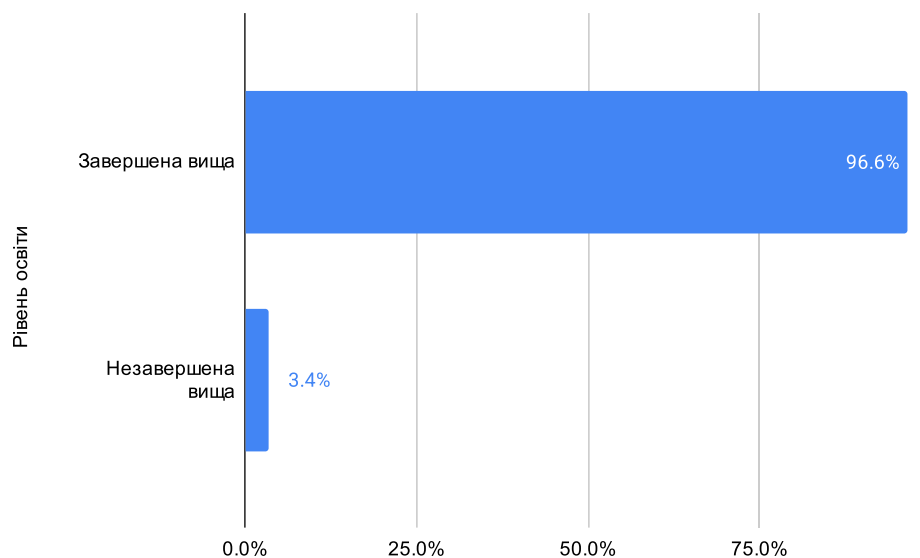
Діаграма 2.8. Розподіл респондентів за статтю

Частка жінок у другому дослідженні дещо зросла проти 67,4% у першому дослідженні.

Діаграма 2.9. Розподіл респондентів за родом занять

Розподіл учасників за родом занять принципово не змінився. Деяко зменшилася частка тих, хто працює, і зросла частка тих, хто поєднує роботу з навчанням.

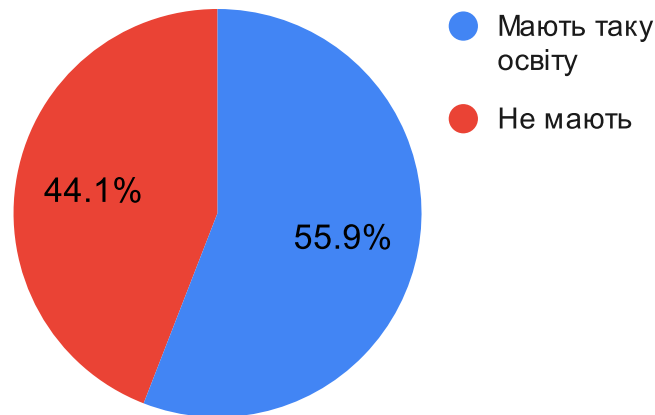

Діаграма 2.10. Розподіл респондентів за рівнем освіти

Як і в першому дослідженні, вибірка майже цілком складається з людей, котрі мають завершену вищу освіту.

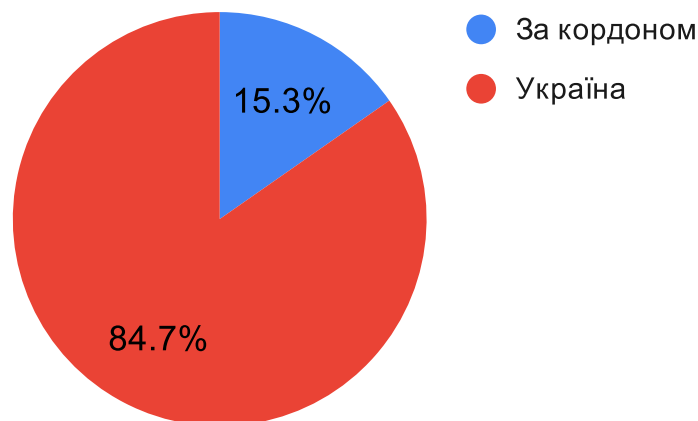
У другій вибірці дослідження авторів OUS більшість вибірки також склали люди з вищою освітою. Ми гадаємо, рівень освіти може мати вплив на

вираженість протоутилітарних тенденцій, тому це питання заслуговує окремого дослідження.

Діаграма 2.11. Розподіл респондентів за наявністю психологічної або психотерапевтичної освіти

Кількість учасників без психологічної або психотерапевтичної освіти скоротилася більше, аніж кількість учасників із такою освітою. Переважну частину других склали студенти магістерської програми з клінічної психології Київського інституту сучасної психології та психотерапії.

Діаграма 2.12. Розподіл респондентів за місцем проживання

Співвідношення учасників за місцем проживання майже точно таке саме, як у першому дослідженні.

Висновки до Розділу II

У цьому розділі докладно описано Oxford Utilitarianism Scale (OUS), процедуру її створення та її психометричні характеристики. Завдяки такому опису ми зможемо надалі в цій роботі пояснити обрану нами стратегію адаптації,

результати застосованих методів статистичного аналізу та порівняти українську версію OUS з оригінальною.

Опис оригінальної шкали відповідає одній з настанов TARES, загалом покликаних надати щонайповнішу інформацію про виконану адаптацію. Далі в цьому розділі ми продовжили висвітлювати засади нашої роботи згідно з TARES, розгортаючи необхідний для її розуміння загальний контекст.

Далі ми описали, як було виконано переклад 35 тверджень, на основі яких розроблена OUS, та навели ці твердження у табл. 2.1.

Розділ завершується докладним описом організації опитування, структури та змісту дослідницької форми, а також характеристик вибірок першого та другого опитування, котрі проілюстровані діаграмами 2.1–2.12. Серед іншого, зазначено труднощі, які спіткали нас під час формування вибірки другого опитування.

РОЗДІЛ III

ПСИХОМЕТРИЧНА АДАПТАЦІЯ

УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРСІЇ OUS

3.1 Використані методи статистичного аналізу

Для статистичного аналізу даних використано програму Jamovi (версія 2.6.44) для настільних комп'ютерів.

Застосовані методи статистичного аналізу:

1. Експлораторний факторний аналіз для перевірки факторної структури запитальника.
2. Конфірматорний факторний аналіз для перевірки відповідності моделі даним і конструктної валідності шкали.
3. Аналіз внутрішньої узгодженості (альфа Кронбаха).
4. Кореляційний матричний аналіз задля визначення ретестової надійності, конвергентної та дивергентної валідності за коефіцієнтом Пірсона.

3.2 Експлораторний факторний аналіз тверджень №№1–15

Загалом у статистичному аналізі даних цього дослідження ми слідували методології авторів OUS, але не з метою її змавпувати, а керуючись критичними мотивами. Звичайно, перевірка психометричних властивостей локалізованої шкали за умовчанням є частиною будь-якої повноцінної адаптації. Та, вивчаючи авторську статтю, ми виявили практики, які видалися нам дещо сумнівними, з огляду на сучасні погляди на статистичну обробку даних. Тож ми виконували ті самі, що й автори, принципові кроки аналізу, проте аргументуючи, чому ми це робимо та залишаючи за собою право застосовувати кращі методи аналізу.

Однією з таких сумнівних практик авторів ми вважаємо виконаний ними десятиразовий експлораторний факторний аналіз (ЕФА) набору тверджень, аж доки вони не отримали наведений у табл. 2.1 перелік із 35 тверджень, що має чотирифакторну структуру. У такому підході, на нашу думку, простежується надто сильне бажання підігнати дані під гіпотезу.

Тому ми зібрали на українській вибірці дані для зазначеного набору з 35 тверджень, аби піддати їх ЕФА та впевнитися, що на українській вибірці він також матиме чотирифакторну структуру, яка дозволила авторам виокремити два фактори для підшкал OUS-ІВ та OUS-ІН. Якби наші дані показали, що українські пункти розподіляються за факторами по-іншому, ми б запропонували на цій підставі модифіковану українську версію підшкал для локалізованої OUS.

Для екстракції факторів ми, як і автори, застосували метод максимальної правдоподібності та косокутне обертання *oblmin*. Ми вважаємо доречним вибір косокутного обертання, позаяк оригінальне дослідження припускає, що фактори можуть бути (хоч і слабо) корельованими. Це відповідає теоретичній моделі утилітаризму, де вони є двома аспектами єдиної філософської доктрини.

Результати, отримані на українській вибірці, відтворили чотирифакторну структуру, аналогічну тій, що отримали автори OUS.

Табл. 3.1

Факторна структура набору 35 тверджень

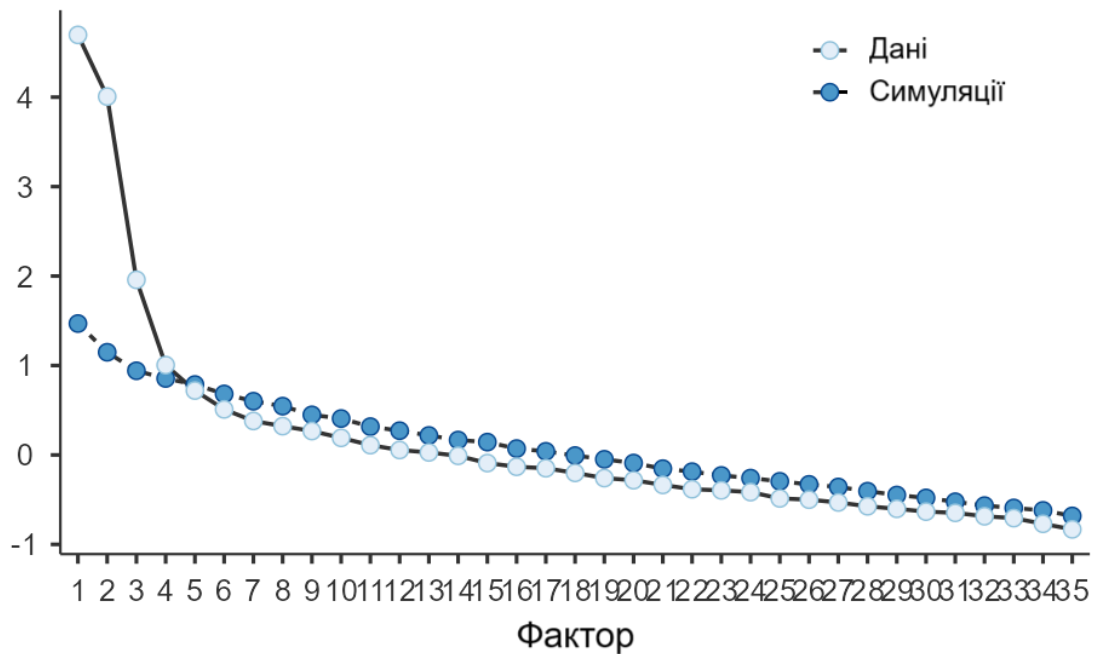
№ твердження	Фактор				Унікальність
	1	2	3	4	
1			0.683		0.508
2	0.618				0.469
3			0.732		0.465
4	0.556				0.681
5			0.383		0.689
6	0.689				0.488
7			0.394		0.738
8	0.655				0.531
9			0.587		0.516
10		0.543			0.703
11	0.356				0.812
12		0.646			0.506
13			0.621		0.562
14					0.809

№ твердження	Фактор				Унікальність
	1	2	3	4	
15		0.561			0.655
16		0.400			0.825
17		0.397			0.792
18		0.316			0.809
19		0.665			0.533
20		0.586			0.612
21					0.772
22	0.684				0.599
23				0.761	0.375
24				-0.738	0.380
25		0.302			0.702
26				0.733	0.435
27				-0.303	0.832
28					0.902
29		0.428		0.518	0.606
30	0.404				0.720
31					0.780
32			0.343		0.840
33	0.749				0.331
34	-0.328				0.661
35			0.510		0.626

Примітка. Твердження 1, 3, 5, 7, 9 відповідають пунктам підшкали Impartial Beneficence («Неупереджена доброчинність») фінальної OUS; твердження 2, 4, 6, 8 відповідають пунктам підшкали Instrumental Harm («Інструментальна шкода»). Відсутні значення мають навантаження менше 0,3.

Перший виділений фактор (з найвищим власним значенням на графіку власних значень) об'єднує твердження, які в дослідженні авторів OUS належать до аспекту інструментальної шкоди. Усі українські аналоги пунктів підшкали OUS-ІН (№№ 2, 4, 6, 8) мають суттєві навантаження на цей фактор. До нього також увійшли інші твердження схожого змісту: №22 («Свободу потрібно зрівноважувати з суспільним добробутом...») та №33 («Морально правильно

завдати шкоди одній невинній людині, якщо це необхідний спосіб запобігти шкоді для більшої кількості невинних людей»).

Діаграма 3.1. Графік власних значень факторів

Третій виділений фактор (із власним значенням близько 2 на графіку власних значень) переважно об'єднує твердження, що відповідають підшкалі OUS-IB (№№ 1, 3, 5, 7, 9), хоча №5 і №7 мають низькі навантаження (0,383 та 0,394, відповідно), причину яких ми спробуємо пояснити дещо згодом. Звертають на себе увагу твердження №13 і №35, які увійшли до третього фактора і мають досить високі факторні навантаження. Чи доцільно їх розглядати як кандидатів на покращення підшкали неупередженої доброчинності української версії OUS, ми поміркуємо у відповідній частині цієї роботи.

Другий виділений фактор об'єднав твердження, що відображають, за задумом авторів OUS, переважно деонтологічні, абсолютистські та традиційні моральні погляди (наприклад, №10 «Деякі речі є просто правильними або неправильними, незалежно від наслідків»; №12 «Деякі моральні правила не можуть бути порушені за жодних обставин...»; №19 «Деякі речі є неправильними, тому що суперечать природі...»). З їх змісту очевидно, що вони належать до іншої системи оцінювання моральності вчинків, аніж утилітаризм, у якому вчинки є правильними, якщо вони провадять до загального блага. Тож

ці твердження були включені авторами до початкового переліку тверджень з дослідницькою метою, але до фінальної версії OUS вони не ввійшли, позаяк шкала замислена як інструмент, специфічний для утилітаризму.

Твердження, пов'язані з правдивістю та допустимістю брехні (№№ 23, 24, 26), показали тенденцію до формування окремого виміру. Проте на графіку осипу цей фактор збігається із випадковими даними, тому його не можна вважати стійким. Аспект інструментального використання брехні заради загального блага також розглядався розробниками OUS, але не був включений до фінальної шкали.

Результати ЕФА свідчать, що компоненти оригінальної OUS — Impartial Beneficence та Instrumental Harm — знаходять своє точне відображення в українській вибірці. Питання викликають проблемні твердження №5 («З моральної точки зору, люди мають однаково піклуватися про благополуччя усіх людей на планеті...») і №7 («Не допомогти комусь — це так само неправильно, як і активно заподіяти цій людині шкоду»). Спробуємо висунути гіпотези про їхнє функціонування у психології українців.

Ми міркуємо про твердження №5 наступним чином. В умовах війни українці не можуть вважати однаково прийнятним піклуватися про всіх людей на планеті, тому що змушені розділяти усіх на «друзів» і «ворогів», тих, кому можна довіряти, і «небезпечних». Цього вимагає логіка боротьби за життя. Благополуччя українців набуло радикальної форми: воно ототожнюється з виживанням, яке вимагає підтримки, перш за все, своєї спільноти — тих людей, разом з якими ти маєш вищі шанси вижити. Таке благо не може бути врівноважене з абстрактним благополуччям усіх, навіть потенційно дружніх до нас людей на планеті. Однак можливо найбільш істотним у сприйнятті цього твердження є інше. Закінчення агресії російського народу проти українців найбільше залежить від міри негараздів, яких зазнає населення Російської Федерації. Тому українці бажають йому стану, цілковито протилежного благополуччю.

Поведінка твердження №7, на нашу думку, цікавим чином пов'язана з попередніми міркуваннями про твердження №5. Те, що українці постійно відчують необхідність допомагати іншим українцям, призводить до їхнього психічного та фінансового виснаження. Українці усвідомлюють, що об'єктивно не мають змоги відповісти на кожний запит про допомогу. Тому, всупереч власному бажанню, вони змушені раціонально обмежувати свою підтримку співвітчизників.

Не можемо не зазначити, як на прикладі цих двох тверджень розкривається вплив конкретної ситуації на сприйняття абстрактних моральних імперативів.

Очікувано, що твердження №5 і №7 мають найвищу унікальність (0,689 і 0,738, відповідно), яка пояснюється сильним впливом інших факторів.

Високу унікальність також має твердження №4 (0,681): «Якщо єдиний спосіб забезпечити загальне благополуччя і щастя людей — це застосування політичних утисків протягом короткого, обмеженого періоду, то такі утиски слід застосувати». Ми пояснюємо це тим, що українці, з одного боку, всю свою історію борються з політичними утисками, тому дуже чутливі до них. З іншого боку, під час війни держава мусить обмежувати права громадян. Але, з третього боку, Україні важливо у своїй боротьбі не перетворитися на свого ворога. Або ж українці у своїй традиційній недовірі до влади не вважають, що вона здатна застосувати політичні утиски на благо суспільству. Для українців є звичним, що влада вдається до порушень прав громадян заради особистих інтересів її представників.

3.3 Аналіз внутрішньої узгодженості української OUS (твердження №№ 1–9)

Загальний коефіцієнт альфа Кронбаха українських тверджень, що відповідають оригінальній OUS, склав 0,774. Сучасні фахівці з психометрики рекомендують вважати задовільним коефіцієнт надійності 0,750, тож українська OUS загалом внутрішньо узгоджена.

Альфа Кронбаха підшкали «Неупереджена доброчинність» склав 0,728 — очевидно через проблемні твердження №5 і №7, про які йшлося вище. І справді, вони мають очікувано низьку кореляцію з рештою підшкали.

Табл. 3.2

**Кореляція пункту з рештою підшкали
«Неупереджена доброчинність»**

№	Твердження	Кореляція з рештою
1	Якщо єдиний спосіб врятувати іншій людині життя в надзвичайній ситуації — це пожертвувати власною ногою, то будь-яка людина морально зобов'язана піти на цю жертву.	0,509
3	Ми маємо відчувати моральний обов'язок віддати одну зі своїх нирок людині з нирковою недостатністю, оскільки для виживання нам не потрібні дві нирки, а лише одна, щоб бути здоровим.	0,533
5	З моральної точки зору, люди мають однаково піклуватися про благополуччя усіх людей на планеті й не надавати переваги благополуччю тих, з ким є особливо близькі стосунки.	0,389
7	Не допомогти комусь — це так само неправильно, як і активно заподіяти цій людині шкоду.	0,434
9	Морально неправильно залишати собі гроші, які насправді тобі не потрібні, якщо їх можна віддати на ефективну допомогу тим, хто отримає від цього велику користь.	0,596

Коефіцієнт альфа Кронбаха підшкали «Інструментальна шкода» становить 0,760. Проблемне твердження №4 також гірше корелює з рештою.

Табл. 3.3

**Кореляція пункту з рештою підшкали
«Інструментальна шкода»**

№	Твердження	Кореляція з рештою
---	------------	--------------------

2	Морально виправдано завдати шкоди невинній людині, якщо це необхідно, щоб допомогти кільком іншим невинним людям.	0,591
4	Якщо єдиний спосіб забезпечити загальне благополуччя і щастя людей — це застосування політичних утисків протягом короткого, обмеженого періоду, то такі утиски слід застосувати.	0,490
6	Допустимо катувати невинну людину, якщо це необхідно, щоб отримати інформацію, яка дозволить запобігти вибуху бомби, що може вбити сотні людей.	0,568
8	Інколи моральний обов'язок вимагає смертей невинних людей як супутніх втрат, якщо загалом буде врятовано більше людей.	0,593

Під час дослідження ми отримали від одного з учасників зворотний відгук про твердження №6: «Якщо людина невинна, то навіщо її катувати? Адже в такому разі вона або не знає про бомбу, або ж не має наміру приховувати загрозу». Чудове за своєю точністю міркування, що ставить питання про те, як цієї суперечності не помітили експерти? Як би там не було, у добросовісного і достатньо рефлексивного респондента це твердження викликати буде логічні труднощі.

3.4 Конфірматорний факторний аналіз української OUS (твердження №№ 1–9)

Ми провели конфірматорний факторний аналіз (КФА) для перевірки відповідності двофакторної моделі OUS емпіричним даним, зібраним на українській вибірці. Спершу ми оцінили початкову модель, після чого дозволили коваріації залишків для покращення моделі, отримавши таким чином показники скоригованої моделі.

Табл. 3.4

Факторні навантаження початкової моделі

Фактор	Твердження	Значення	СП	Z	p	Станд. значення
НД	1	1.207	0.151	8.01	<.001	0.714
	3	1.229	0.153	8.03	<.001	0.706

Фактор	Твердження	Значення	СП	Z	p	Станд. значення
	5	0.781	0.196	3.98	<.001	0.395
	7	1.029	0.186	5.54	<.001	0.517
	9	1.235	0.187	6.62	<.001	0.617
ІІІ	2	1.384	0.154	9.00	<.001	0.776
	4	1.112	0.188	5.90	<.001	0.545
	6	1.300	0.170	7.65	<.001	0.666
	8	1.262	0.166	7.62	<.001	0.671

Усі твердження підшкали неупередженої доброчинності мали статистично значущі ($p < 0,001$) навантаження на латентний фактор. Навантаження на твердження 5 (0,395) було помітно нижчим, порівняно з іншими твердженнями цієї підшкали, ледь досягаючи мінімально прийнятного порогу 0,40. Усі твердження підшкали інструментальної шкоди мали статистично значущі ($p < 0,001$) та високі навантаження на латентний фактор .

Табл. 3.5

Факторні коварачії початкової моделі

		Значення	СП	Z	p	Станд. значення
НД	НД	1.000				
	ІІІ	0.547	0.0904	6.05	<.001	0.547
ІІІ	ІІІ	1.000				

Стандартизована коваріація 0,547 ($p < 0,001$) між латентними факторами НД та ІІІ вказує на помірний позитивний зв'язок між неупередженою доброчинністю та інструментальною шкодою. Це означає, що в українській вибірці ці аспекти протоутилітарних тенденцій взаємопов'язані, але не ідентичні, як і в британській вибірці. Українці, які схильні до неупередженої доброчинності, також помірно схильні приймати інструментальну шкоду. Проте слід взяти до уваги, що в українській вибірці коваріація значно перевищує таку в англійській вибірці не філософів. Цей зв'язок вартий подальших досліджень

— якщо це не «шум», то припускаємо, що дослідження можуть виявити цікаві особливості у ставленні українців до моральних дилем.

Табл. 3.6

Залишкові дисперсії початкової моделі

	Значення	СП	Z	p	Станд. значення
1 1	1.40	0.261	5.37	<.001	0.490
3 3	1.52	0.269	5.65	<.001	0.501
5 5	3.29	0.438	7.52	<.001	0.844
7 7	2.90	0.404	7.18	<.001	0.733
9 9	2.48	0.395	6.29	<.001	0.619
2 2	1.26	0.277	4.57	<.001	0.398
4 4	2.93	0.415	7.04	<.001	0.703
6 6	2.12	0.334	6.35	<.001	0.557
8 8	1.94	0.316	6.15	<.001	0.549

Високі залишкові дисперсії тверджень №№ 4, 5, 7 вказують, що дуже мала їхня частка пояснюється моделлю. Ці результати узгоджуються з ЕФА, який показав високу унікальність зазначених тверджень. Отже, ці пункти можна вважати кандидатами на перегляд і зміну або заміну іншими, котрі краще вимірюватимуть латентний фактор. Твердження №9 із залишковою дисперсією 0,619 також функціонує не надто добре як індикатор протоутилітарних тенденцій.

Табл. 3.7

Індекси відповідності початкової моделі

χ^2	df	p
55.2	26	<.001
RMSEA 90% CI		

χ^2	df	p		
CFI	TLI	RMSEA	Нижня	Верхня
0.900	0.862	0.0922	0.0581	0.126

Величина χ^2 -квадрат мала статистично значуще високе значення, що вказує на суттєві розбіжності між початковою моделлю та даними (нульова гіпотеза про відповідність моделі даним не підтверджується). На користь цього також свідчать отримані індекси CFI, TLI та RMSEA. Індекс CFI знаходився на нижній межі прийнятного значення 0,90, індекс TLI — нижче значення 0,95, яке рекомендують для хорошої відповідності. Значення RMSEA перевищувало рекомендований поріг ($\leq 0,06$ для хорошої відповідності, $\leq 0,08$ для прийнятної). На підставі цих показників ми зробили висновок про те, що початкова модель мала незадовільну відповідність даним.

Табл. 3.8

Індекси модифікації початкової моделі

Перехресні навантаження факторів	
НД	ІІІ
1	1.6727
3	0.0427
5	1.7460
7	0.5004
9	1.0663
2	5.8859
4	0.0663
6	1.6799
8	1.5619

Залишкові коваріації									
	1	3	5	7	9	2	4	6	8
1		6.68	8.2772	0.0800	4.241	1.8322	2.320	0.0344	1.07902
3			0.0154	4.2654	0.415	0.1214	1.617	1.1778	3.34509
5				0.1122	17.974	1.9193	0.280	2.9606	1.27864
7					1.618	0.0761	1.522	0.1547	1.00816
9						0.2145	1.673	3.8949	0.53845

Перехресні навантаження факторів			
	ІІ	ІІІ	
2			4.442 0.3534 0.44697
4			0.2741 3.88649
6			0.00628
8			

Більшість індексів модифікації для перехресних навантажень є низькими, що свідчить на користь того, що в двофакторній моделі української версії OUS підшкали вимірюють різні конструкти. Це підтримує дискримінантну валідність між факторами неупередженої доброчинності та інструментальної шкоди. Виняток становить твердження №2 («Морально виправдано завдати шкоди невинній людині, якщо це необхідно, щоб допомогти кільком іншим невинним людям»), яке має навантаження 5,8859 на фактор неупередженої доброчинності. Можливо, коваріація між факторами пов'язана саме з цим твердженням. У якості пояснення ми зупинилися на гіпотезі, що частина респондентів, оцінюючи твердження №2, фокусується на аспекті «допомогти кільком іншим невинним», асоціюючи його з доброчинністю.

Однак ми вирішили не вводити це перехресне навантаження в модель, позаяк основне навантаження твердження №2 на фактор інструментальної шкоди (0,774) є сильним, а також ми прагнули зберегти теоретичну чіткість підшкал.

Аналіз індексів модифікації для початкової моделі показав високе значення (17,974) для коваріації залишків між твердженнями №5 («З моральної точки зору, люди мають однаково піклуватися про благополуччя усіх людей на планеті...») та №9 («Морально неправильно залишати собі гроші, які насправді тобі не потрібні, якщо їх можна віддати на ефективну допомогу тим, хто отримає від цього велику користь»).

Спробуємо це пояснити. Ми гадаємо, що латентний фактор, який маніфестує себе у ставленні респондентів до обох цих тверджень також пов'язаний із війною — як і у випадку раніше розглянутих проблемних

тверджень №5 і №7. У поточних умовах мешканці України вважають за необхідне хоч частково підготуватися до непередбачуваних ситуацій, накопичивши кошти, які стануть у пригоді їм та їхнім близьким, котрі мають безумовний пріоритет, порівняно з «усіма людьми на планеті». На противагу твердженню №9, під час війни важко сказати, які гроші є непотрібними, — будь-які кошти можуть раптово стати потрібними, якщо в твою оселю чи в оселю близьких прилетить дрон або ракета. Тож диспозиція українців може бути такою: «Залишати собі гроші морально правильно: навіть якщо наразі вони не потрібні, може виникнути ситуація, коли вони знадобляться моїй родині».

Таке теоретичне обґрунтування спільної специфічної дисперсії між твердженнями №5 та №9, не поясненої фактором неупередженої доброчинності, дало нам підстави вважати, що дозвіл коваріації між залишками цих тверджень міг би істотно покращити відповідність моделі даним.

Табл. 3.9

Факторні навантаження скоригованої моделі

Фактор	Твердження	Значення	СП	Z	p	Станд. значення
НД	1	1.290	0.148	8.71	<.001	0.763
	3	1.232	0.153	8.05	<.001	0.708
	5	0.577	0.197	2.94	0.003	0.292
	7	1.002	0.186	5.39	<.001	0.504
	9	1.110	0.186	5.98	<.001	0.554
ІІІ	2	1.380	0.153	9.00	<.001	0.774
	4	1.110	0.188	5.91	<.001	0.544
	6	1.305	0.170	7.69	<.001	0.668
	8	1.266	0.165	7.66	<.001	0.673

Після дозволу коваріації залишків між твердженнями №5 та №9 стандартизоване навантаження для твердження №5 стало дуже низьким (0,292), опустившись нижче загальноприйнятого порогу 0,30. Також дещо зменшилося навантаження для твердження №9. Навантаження для інших тверджень підшкали неупередженої доброчинності змінилися неістотно.

Навантаження для тверджень підшкали інструментальної шкоди не зазнали змін до другого знаку після коми, залишившись високими.

Табл. 3.10

Факторні коварації скоригованої моделі

		Значення	СП	Z	p	Станд. значення
НД	НД	1.000				
	ІШ	0.564	0.0883	6.39	<.001	0.564
ІШ	ІШ	1.000				

Стандартизована коваріація між неупередженою доброчинністю та інструментальною шкодою дещо зросла, проте залишилася помірною.

Табл. 3.11

Залишкові дисперсії скоригованої моделі

		Значення	SE	Z	p	Станд. значення
1	1	1.20	0.256	4.68	<.001	0.419
3	3	1.51	0.269	5.62	<.001	0.499
5	5	3.57	0.455	7.85	<.001	0.915
	9	1.23	0.329	3.75	<.001	0.392
7	7	2.95	0.408	7.25	<.001	0.746
9	9	2.78	0.400	6.94	<.001	0.693
2	2	1.28	0.274	4.67	<.001	0.402
4	4	2.93	0.414	7.07	<.001	0.704
6	6	2.11	0.333	6.34	<.001	0.553
8	8	1.93	0.314	6.15	<.001	0.547

Твердження №5 набуло критично високого значення залишкової дисперсії. Це узгоджується з його дуже низьким стандартизованим факторним навантаженням після корекції моделі. Отже, це твердження належним чином не вимірює цільовий конструкт у скоригованій моделі та вибірці. Кажучи образно, у ньому конструкт «заблокований» прагненням українців підтримувати, перш за

все, емоційно та соціально близьких їм людей. Як можна виправити функціонування цього твердження, ми розглянемо далі.

Табл. 3.12

Індекси відповідності скоригованої моделі

χ^2	df	p	RMSEA 90% CI	
37.0	25	0.058		
CFI	TLI	RMSEA	Нижня	Верхня
0.959	0.941	0.0602	0.00	0.0990

Внесення корекції значно покращило відповідність моделі даним. Так, значення χ^2 -квадрат стало статистично незначущим ($p > 0,05$), що вказує на відсутність суттєвих розбіжностей між моделлю та даними. Так само вказують на хорошу відповідність значення CFI ($\geq 0,95$) та TLI (близьке до 0,95). Значення RMSEA також покращилося і тепер знаходиться в межах хорошої відповідності ($\leq 0,06$). Довірчий інтервал для RMSEA включає нуль, що є позитивним знаком, оскільки за ідеального прилягання моделі до даних RMSEA дорівнює 0.

Табл. 3.13

Індекси модифікації скоригованої моделі

Перехресні навантаження факторів	
ІВ	ІН
1	0.248
3	0.283
5	0.186
7	0.472
9	0.108
2	4.983
4	0.163
6	1.189
8	1.213

Перехресні навантаження факторів								
ІВ			ІН					
Залишкові коваріації								
1	3	5	7	9	2	4	6	8
1	1.95	1.59	0.0212	0.669	1.71537	3.053	0.3882	0.7156
3		1.61	3.4929	2.13e-4	0.07068	1.806	0.6995	4.2464
5			0.2751		2.49848	0.860	0.9042	0.6422
7				2.157	0.15316	1.346	0.0732	0.8137
9					0.00680	2.509	1.8044	0.1074
2						3.947	0.3283	0.4137
4							0.2585	3.8521
6								0.0312
8								

Індекс модифікації для потенційного перехресного навантаження твердження №2 на фактор неупередженої доброчинності знизився (4,983), але все ще перевищує значення 3,84, яке є статистично значущим ($p < 0,05$ для 1 ступеня свободи). Інші індекси модифікації для перехресних навантажень залишилися низькими, задовольняючи вимогу дискримінантної валідності.

Отже, дозволивши коваріацію залишків тверджень №5 і №9, ми досягнули прийнятної відповідності моделі даним, однак проблематичність твердження №5 «загострилася»: воно не може слугувати індикатором фактора неупередженої доброчинності. Разом з тим, підшкала «Інструментальна шкода» продемонструвала хорошу факторну структуру та надійні навантаження тверджень.

3.5 Аналіз конвергентної та дивергентної валідності української OUS (твердження №№ 1–9)

В Україні немає власних або локалізованих психодіагностичних методик, які вимірюють конструкти неупередженої доброчинності та інструментальної шкоди або ж які пов'язані з утилітаризмом. Тому, не маючи змоги дослідити конкурентну валідність української версії OUS, ми виконали дослідження її

конвергентної та дискримінантної валідності за допомогою запитальників Levenson's Primary Psychopathy Scale (LPPS), Empathic Concern subscale of the Interpersonal Reactivity Index (ECsIRI), Centrality of Religiosity Scale (CRS). Автори OUS використали ці методики, аби дослідити, чи корелюють конструкти шкали із субклінічною психопатією (LPPS), емпатійною турботою (ECsIRI) та релігійністю (CRS), позаяк теоретичне дослідження дозволило їм висунути гіпотези, що такі зв'язки можливі. Для нас — у контексті дослідження психологічних особливостей українців — це питання було важливішим, аніж філософські якості української OUS.

Тож ми виконали кореляційний аналіз відповідей на українські твердження №№1–9 і відповідей на зазначені запитальники.

Табл. 3.14

**Кореляційна матриця середніх балів підшкал OUS
і запитальників LPPS, ECsIRI, CRS**

		НД	III	LPPS	ECsIRI	CRS
НД	Pearson's r	—				
	df	—				
	p-value	—				
III	Pearson's r	0.357***	—			
	df	130	—			
	p-value	<.001	—			
LPPS	Pearson's r	-0.118	0.266**	—		
	df	130	130	—		
	p-value	0.178	0.002	—		
ECsIRI	Pearson's r	0.247**	-0.135	-0.522***	—	
	df	130	130	130	—	
	p-value	0.004	0.123	<.001	—	
CRS	Pearson's r	0.193*	-0.053	-0.019	0.243**	—
	df	130	130	130	130	—
	p-value	0.027	0.549	0.828	0.005	—

Примітка. * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Результати для субклінічної психопатії у нашому дослідженні дуже схожі на результати вторів OUS. Як і в оригінальній шкалі, підшкала «Неупереджена добродійність» не показала значущого зв'язку з психопатією і має негативний напрямок кореляції. Підшкала «Інструментальна шкода» позитивно та значуще ($r = 0,266$, $p = 0,002$) корелює з психопатією. Сила кореляції близька до такої в оригінальній підшкалі ($r = 0,30$, $p < 0,001$).

Це підтверджує припущення авторів OUS, що саме аспект інструментальної шкоди в утилітаризмі пов'язаний з рисами психопатії, на відміну від неупередженої добродійності.

Українська підшкала «Неупереджена добродійність» позитивно та значуще корелює з емпатійною турботою ($r = 0,247$, $p = 0,004$) — так само, як підшкала оригінальної OUS ($r = 0,33$, $p < 0,001$). Цим підтримується ідея авторів OUS, що турбота про благополуччя інших пов'язана з вищим рівнем емпатії.

Однак у нашому дослідженні зв'язок між інструментальною шкодою та емпатійною турботою виявився статистично незначущим ($r = -0,135$, $p = 0,123$), хоча негативний напрямок зв'язку відповідає результатам авторів OUS. В оригінальному дослідженні цей зв'язок був статистично значущим ($r = -0,16$, $p = 0,006$).

Наші результати щодо релігійності також близькі до результатів авторів OUS. Підшкала «Неупереджена добродійність» позитивно та значуще корелює з релігійністю ($r = 0,193$, $p = 0,027$), як і в оригінальному дослідженні ($r = 0,15$, $p = 0,01$). Це слугує аргументом на користь висновку, що аспект турботи про інших та самопожертви в утилітаризмі може знаходити відгук у релігійних осіб. Однак ми вважаємо, що зв'язок із релігійністю потребує більш диференційованого дослідження: самопожертва заради суспільного блага є основою християнства і, можливо, інших аврамічних релігій, але для етичних систем, які базуються на інших віруваннях, вона може бути нерелевантною.

Підшкала «Інструментальна шкода» не показала значущого зв'язку з релігійністю, що також відповідає результатам оригінального дослідження.

3.6 Аналіз ретестової надійності української OUS (твердження №№ 1–9)

За результатами двох опитувань, ми порівняли загальні середні бали за твердженнями №№1–9, що склали оригінальну OUS, а також окремо середні бали за підшкалами неупередженої доброчинності та інструментальної шкоди.

В усіх випадках аналіз показав сильну кореляцію. Разом із тим, треба пам'ятати про те, що підшкала неупередженої доброчинності має проблеми з вимірюванням свого конструкту. Вона, так би мовити, є стабільним індикатором не лише цього фактора, а й інших, які потребують окремих досліджень.

Табл. 3.15

Матриця кореляцій загальних середніх балів

		ОШУ1	ОШУ2
ОШУ2	Pearson's r	0.807***	—
	df	57	—
	p-value	<.001	—
Примітка. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001			

Табл. 3.16

Матриця кореляцій середніх балів підшкали «Неупереджена доброчинність»

		ОШУ1_НД	ОШУ2_НД
ОШУ2_НД	Pearson's r	0.713***	—
	df	57	—
	p-value	<.001	—
Примітка. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001			

Табл. 3.17

Матриця кореляцій середніх балів підшкали «Інструментальна шкода»

		ОШУ1_ІШ	ОШУ2_ІШ
ОШУ2_ІШ	Pearson's r	0.832***	—
	df	57	—

	ОШУ1_III	ОШУ2_III
p-value	<.001	—
Примітка. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001		

3.7 Пошук покращень української версії OUS

Описаний вище ЕФА 35 тверджень встановив, що фактор 1 містить твердження, які близькі за змістом до тверджень №2 і №4, але мають вищі факторні навантаження.

Табл. 3.18

Порівняння тверджень фактора інструментальної шкоди

Увійшло до OUS	Альтернативне
<p>№2 Морально виправдано завдати шкоди невинній людині, якщо це необхідно, щоб допомогти кільком іншим невинним людям. <i>Факторне навантаження: 0,618</i></p>	<p>№33 Морально правильно завдати шкоди одній невинній людині, якщо це необхідний спосіб запобігти шкоді для більшої кількості невинних людей. <i>Факторне навантаження: 0,749</i></p>
<p>№4 Якщо єдиний спосіб забезпечити загальне благополуччя і щастя людей — це застосування політичних утисків протягом короткого, обмеженого періоду, то такі утиски слід застосувати. <i>Факторне навантаження: 0,556</i></p>	<p>№22 Свободу потрібно зрівноважувати з суспільним добробутом: якщо для більшого блага необхідно обмежити свободу людей, це слід зробити. <i>Факторне навантаження: 0,684</i></p>
Альфа Кронбаха: 0,760	Альфа Кронбаха: 0,770

Ми замінили твердження №2 і №4 підшкали «Інструментальна шкода» твердженнями №22 і №33 та проаналізували психометричні показники модифікованої української версії OUS.

Альфа Кронбаха підшкали «Інструментальна шкода» незначно зросла: з 0,76 до 0,77. Але вона дещо знизилася для шкали загалом — з 0,774 до 0,753.

Кореляція схильності до інструментальної шкоди з психопатією залишилася статистично значущою ($r = 0,254$, $p = 0,003$).

Та найважливіші покращення продемонстрував КФА. Одразу зазначимо, що аналіз індексів модифікації, як і раніше, показав дуже високу коваріацію залишків тверджень №5 і №9. Тому в новій моделі ми також дозволили цю коваріацію.

Табл. 3.19

Індекси відповідності альтернативної моделі

χ^2	df	p	RMSEA 90% CI	
26.1	25	<.400		
CFI	TLI	RMSEA	Нижня	Верхня
0.996	0.994	0.0186	0.000	0.073

В результаті, ми отримали суттєве покращення значення і статистичної значущості χ^2 -квадрат. Відповідності моделі даним стала значно вищою. Це підтверджується покращенням інших індексів відповідності: CFI зріс з 0,959 до 0,996, TLI зріс з 0,941 до 0,994, RMSEA знизився з 0,0602 до 0,0186 (довірчий інтервал звужився від 0 до 0,073).

В перехресних факторних навантаженнях зникли надмірно високі значення.

Стандартизована коваріація між факторами «Неупереджена добродійність» та «Інструментальна шкода» у новій моделі зменшилася з 0,564 до 0,412. Тобто ці два виміри утилітаризму стали більш дискримінантно валідними, що наближає наші результати до ідеї про два відносно незалежні компоненти утилітарного мислення, як це було показано для не філософських вибірок в оригінальному дослідженні. Хоча наша коваріація все ще вища.

Твердження №33 показало дуже сильне стандартизоване навантаження 0,799 та хорошу залишкову дисперсію 0,361. Отже, воно є сильним індикатором фактора інструментальної шкоди. Твердження №22 має прийнятне

навантаження 0,574, хоча його залишкова дисперсія досить висока 0,671. Навантаження для тверджень №6 (0,705) та №8 (0,640) залишилися сильними.

Отже, з новим набором тверджень підшкала «Інструментальна шкода» стала більш психометрично обґрунтованою, особливо завдяки сильному внеску твердження №33.

3.8 Дискусія

Двофакторна структура OUS, яка розрізняє неупереджену добродійність та інструментальну шкоду, загалом знаходить своє відображення в українській вибірці. Це підтверджує теоретичну валідність моделі Кагане та колег. Однак виявлена нами вища, ніж в оригінальному дослідженні, коваріація між цими двома факторами (навіть у покращеній моделі $r = 0,412$) може свідчити про те, що в умовах екзистенційної загрози для нації психологічні межі між прагненням до загального блага та готовністю до прагматичних дій, що завдають шкоди індивіду, стають більш розмитими. Логіка виживання може формувати світогляд, де добродійність нерозривно пов'язана з необхідністю жертв, що робить ці два конструкти менш незалежними, ніж у суспільстві, яке перебуває в стані миру.

Наше рішення замінити твердження №2 і №4 на №33 і №22 у підшкалі ІШ суттєво покращило психометричні показники моделі. Твердження №22 («Свободу потрібно зрівноважувати з суспільним добробутом...») є значно більш релевантним для українців, які щодня стикаються з реальними обмеженнями свобод (мобілізація, комендантська година) заради спільної безпеки, на відміну від більш абстрактного і негативно забарвленого «політичного утиску» (твердження №4). У цьому проявляється екологічна валідність тверджень, що залежить від життєвого досвіду респондентів.

Найбільші труднощі виникли з підшкалою НД, зокрема з твердженнями №5, №7 та №9. Дисфункційність твердження №5 («...однаково піклуватися про благополуччя усіх людей на планеті...») можна пояснити через концепт внутрішньогрупового фаворитизму, який загострюється під час міжгрупових конфліктів. Для суспільства, що бореться за виживання, пріоритет власної групи

є не лише психологічною реальністю, але й моральним імперативом. Універсалістська ідея рівного піклування про всіх може сприйматися як нереалістична, недоречна та аморальна, враховуючи існування цілком реального ворога, який убиває людей твоєї спільноти.

Подібним чином твердження №9 («Морально неправильно залишати собі гроші, які насправді тобі не потрібні...») стикається з феноменом сприйнятої нестачі в умовах тотальної невизначеності. Концепція «непотрібних» грошей втрачає сенс, коли будь-які заощадження можуть стати критично важливими для виживання завтра.

Спільним латентним фактором тверджень №5 і №9 ми вважаємо пріоритет допомоги близьким у кризових умовах. Гадаємо, цієї диспозиції українців ніяк не обійти

Твердження №5 зі стандартизованим навантаженням 0,297 і залишковою дисперсією 0,912 не слугує індикатором неупередженої доброчинності, хоча воно найбільш прямо виражає сенс позитивного аспекту утилітаризму, тому є центральним для підшкали. Його не можна просто видалити. Ми припускаємо, що ситуацію можна виправити, прибравши з твердження №5 згадку про всіх людей на планеті: «З моральної точки зору, люди мають однаково піклуватися про благополуччя усіх людей і не надавати переваги благополуччю тих, з ким є особливо близькі стосунки». Це може змістити фокус з глобального універсалізму на більш загальний принцип неупередженості, який потенційно може бути краще сприйнятий.

На нашу думку, в дослідженнях української популяції варто користуватися вдосконаленою підшкалою «Інструментальна шкода», у якій замість тверджень №2 і №4 використано твердження №22 і №33.

На жаль, ми не можемо аналогічним чином покращити підшкалу «Неупереджена доброчинність», тому що в групі тверджень цього фактора немає таких, якими можна замінити проблемі твердження №5, №7 та №9.

Крім того, ми вважаємо, що потребує додаткового дослідження спосіб оцінювання тверджень респондентами. Припускаємо, що обраний нами 7-

бальний варіант шкали Лікерта вносить додаткові спотворення даних і може бути замінений кращим аналогом.

3.9 Презентація адаптованої методики

Назва методики: Оксфордська шкала утилітаризму (ОШУ).

Табл. 3.20

Твердження та підшкали ОШУ

Підшкала «Неупереджена доброчинність»	Підшкала «Інструментальна шкода»
Якщо єдиний спосіб врятувати іншій людині життя в надзвичайній ситуації — це пожертвувати власною ногою, то будь-яка людина морально зобов'язана піти на цю жертву.	Морально правильно завдати шкоди одній невинній людині, якщо це необхідний спосіб запобігти шкоді для більшої кількості невинних людей.
Ми маємо відчувати моральний обов'язок віддати одну зі своїх нирок людині з нирковою недостатністю, оскільки для виживання нам не потрібні дві нирки, а лише одна, щоб бути здоровим.	Свободу потрібно зрівноважувати з суспільним добробутом: якщо для більшого блага необхідно обмежити свободу людей, це слід зробити.
З моральної точки зору, люди мають однаково піклуватися про благополуччя усіх людей на планеті й не надавати переваги благополуччю тих, з ким є особливо близькі стосунки.	Допустимо катувати невинну людину, якщо це необхідно, щоб отримати інформацію, яка дозволить запобігти вибуху бомби, що може вбити сотні людей.
Не допомогти комусь — це так само неправильно, як і активно заподіяти цій людині шкоду.	Інколи моральний обов'язок вимагає смертей невинних людей як супутніх втрат, якщо загалом буде врятовано більше людей.
Морально неправильно залишати собі гроші, які насправді тобі не потрібні, якщо їх можна віддати на ефективну допомогу тим, хто отримає від цього велику користь.	

Шкала оцінювання тверджень:

- 1 — зовсім не погоджуюся
- 2 — майже зовсім не погоджуюся
- 3 — якоюсь мірою не погоджуюся
- 4 — важко визначитися
- 5 — якоюсь мірою погоджуюся
- 6 — майже повністю погоджуюся
- 7 — повністю погоджуюся

Результат: середні бали за підшкалами.

Для дослідження респонденту належить дати твердження у випадковому порядку, не розділяючи їх на підшкали.

Висновки до Розділу III

У цьому розділі наведено результати ЕФА 35 українських тверджень, а також КФА 9 тверджень, що увійшли до фінальної ОШУ.

Показано загальну відповідність моделі даним, а також внутрішню і ретестову надійність ОШУ, її конвергентну та дивергентну валідність.

Запропоновано покращення шкали та обговорено дискусійні аспекти дослідження.

ВИСНОВКИ

1. Проведений теоретичний аналіз психології утилітаризму виявив обмеженість традиційних методів його діагностики, які базувалися переважно на жертвних дилемах і фокусувалися виключно на аспекті інструментальної шкоди. Встановлено, що сучасним та більш валідним підходом є двовимірна модель утилітарної психології, запропонована Kahane, Everett і колегами, яка розрізняє два відносно незалежних конструкти: «неупереджена доброчинність» та «інструментальна шкода». Саме ця модель та розроблена на її основі Oxford Utilitarianism Scale (OUS) були обрані як найбільш адекватний інструментарій для адаптації.

2. Було успішно виконано лінгвістичну адаптацію початкового пулу тверджень та фінальної версії Oxford Utilitarianism Scale (OUS) українською мовою. Процедура включала паралельний незалежний переклад, зворотний переклад за участі кваліфікованого психолога, який є носієм мови та працює у Великій Британії, та фінальне узгодження українських формулювань. Це забезпечило семантичну та стилістичну еквівалентність тверджень оригінальній методиці.

3. Психометрична адаптація української версії OUS (названої ОШУ — Оксфордська шкала утилітаризму) підтвердила її прийнятні психометричні властивості. Експлораторний та конфірмаційний факторний аналіз підтвердили відповідність даних двофакторній структурі оригінальної методики. Українська версія шкали продемонструвала задовільну внутрішню узгодженість (альфа Кронбаха для загальної шкали — 0,774) та високу ретестову надійність ($r > 0,8$ для загального балу та підшкали ІІІ; $r > 0,7$ для підшкали ІІД). Аналіз конвергентної та дивергентної валідності показав очікувані кореляції з психопатією, емпатією та релігійністю, що відповідає результатам оригінального дослідження.

4. Порівняння результатів адаптації з показниками оригінальної методики виявило як схожість, так і значущі відмінності, зумовлені соціально-культурним контекстом України. Хоча двофакторна структура підтвердилася, коваріація між

факторами виявилася вищою, що може свідчити про тісніший зв'язок між прагненням до блага та готовністю до жорстких дій в умовах війни. Було виявлено проблематичність підшкали «Неупереджена добродетельність», зокрема тверджень №5, №7 та №9, які конфронтують з пріоритетом власної групи та сприйняттям нестачі в українській вибірці. Натомість було запропоновано та обґрунтовано шлях удосконалення української версії через модифікацію підшкали «Інструментальна шкода» шляхом заміни тверджень №2 і №4 на №33 і №22, що значно покращило показники відповідності моделі. Також ми припустили, що зміна твердження №5 покращить функціонування підшкали «Неупереджена добродетельність». Отже, ми рекомендуємо використовувати Оксфордську шкалу утилітаризму українською мовою із запропонованими змінами у її підшкалах для дослідження протоутилітарних тенденцій в українській популяції загалом та в різних соціальних групах зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kahane, G., Everett, J. A. C., Earp, B. D., Caviola, L., Faber, N. S., Crockett, M. J., & Savulescu, J. (2018). Beyond sacrificial harm: A two-dimensional model of utilitarian psychology. *Psychological Review*, 125(2), 131–164. <https://doi.org/10.1037/rev0000093>
2. Greene, J. D. (2014). Beyond point-and-shoot morality: Why cognitive (neuro) science matters for ethics. *Ethics*, 124(4), 695-726.
3. Vasylets, K. (2022). Особливості моральної свідомості особистості: теоретична модель. *Психологія і особистість*, (1), 21-33.
4. Васюк, К. М. (2024). Дослідження моральної свідомості та особливостей вирішення моральних дилем у молоді. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*, 51-58.
5. Федотова, Т. В. (2022). Моральний дистрес & моральна травма особистості: теоретичний дискурс проблеми. *Наукові перспективи. Серія психологія*. Випуск, 12, 30.
6. Kohlberg, L. (2008). The Development of Children's Orientations Toward a Moral Order. *Human development*, 51(1), 8-20.
7. Olsthoorn, P. (2024). Fighting justly: The Russia-Ukraine war and the usefulness of morality. *e R U*, 385.
8. Enemark, C. (2021). *Ethics of Drone Strikes: Restraining Remote-Control Killing*. Edinburgh University Press.
9. Johnson, J. (2022). The AI commander problem: Ethical, political, and psychological dilemmas of human-machine interactions in AI-enabled warfare. *Journal of Military Ethics*, 21(3-4), 246-271.
10. Bentham, J. (1994). Of the principle of utility. *Ethics*, 20(4), 306-312.
11. Mill, J. S. (2003). *Utilitarianism and on liberty: Including Mill's' Essay on Bentham'and selections from the writings of Jeremy Bentham and John Austin*. John Wiley & Sons.
12. Mill, J. S. (2014). *Utilitarianism by John Stuart Mill*. BookRix.

13. Singer, P. (2011). *Practical ethics*. Cambridge university press.
14. Singer, P. (2015). *The most good you can do: How effective altruism is changing ideas about living ethically*. New Haven, CT: Yale University Press.
15. Iliescu, D., Bartram, D., Zeinoun, P., Ziegler, M., Elosua, P., Sireci, S., Geisinger, K. F., Odendaal, A., Oliveri, M. E., Twing, J., & Camara, W. (2024). The Test Adaptation Reporting Standards (TARES): Reporting test adaptations. *International Journal of Testing*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/15305058.2023.2294266>
16. Oshiro, B., McAuliffe, W. H., Luong, R., Santos, A. C., Findor, A., Kuzminska, A. O., ... & Flake, J. K. (2024). Structural validity evidence for the oxford utilitarianism scale across 15 languages. *Psychological Test Adaptation and Development*.
17. Mihailov, E. (2023). Measuring impartial beneficence: a Kantian perspective on the Oxford Utilitarianism Scale. *Review of Philosophy and Psychology*, 14(3), 989-1004.
18. Bates, T. C. (2025). Genetic origins of Utilitarian versus Kantian moral philosophy in heritable motivations for egalitarian beneficence and coercive redistribution. *Personality and Individual Differences*, 238, 113109.
19. Cohen, D. B., Saling, L. L., Lee, E., & Zagura, A. (2023). Moral, self-interested, and social motivation each predict compliance with social distancing rules: utilitarianism is an indirect positive predictor. *BMC psychology*, 11(1), 85.
20. Maftai, A. (2018). Gender and age differences in the two-dimension model of utilitarianism. *STUDIA*, (9), 119.
21. Chung, J., & Amormino, P. (2023). Altruists, Identification, and Utilitarianism.
22. Jaquet, F., Gouiran, M. D., & Cova, F. (2022). Utilitarianism and the moral status of animals: A psychological perspective. *Ethical Theory and Moral Practice*, 1-19.
23. Schubert, S., Caviola, L., & Faber, N. S. (2019). The psychology of existential risk: Moral judgments about human extinction. *Scientific reports*, 9(1), 15100.
24. Andrade, G., Abdelmonem, K. Y. A., Teir, H. J., Alqaderi, N., Elamin, A. B. A., & Bedewy, D. (2025). Utilitarian psychology and influenza vaccine acceptance in

- the United Arab Emirates: implications for moral education and public policy. *BMC psychology*, 13(1), 138.
25. International Test Commission. (2017). *The ITC Guidelines for Translating and Adapting Tests* (Second edition). [www.InTestCom.org]
 26. Foot, P. (1985). The problem of abortion and the doctrine of double effect (pp. 19-32). Oxford: Blackwell.
 27. Thomson, J. J. (1976). Killing, letting die, and the trolley problem. *The monist*, 204-217.
 28. Piazza, J., & Sousa, P. (2014). Religiosity, political orientation, and consequentialist moral thinking. *Social Psychological and Personality Science*, 5, 334–342. <http://dx.doi.org/10.1177/1948550613492826>
 29. Baron, J., Scott, S., Fincher, K., & Emlen Metz, S. (2015). Why does the Cognitive Reflection Test (sometimes) predict utilitarian moral judgment (and other things)? *Journal of Applied Research in Memory & Cognition*, 4, 265–284. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jarmac.2014.09.003>
 30. Robinson, J. S. (2012). *The consequentialist scale: Elucidating the role of deontological and utilitarian beliefs in moral judgments* (Doctoral dissertation).
 31. Bartels, D. M., & Pizarro, D. A. (2011). The mismeasure of morals: Antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition*, 121, 154–161. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cognition.2011.05.010>
 32. Glenn, A. L., Koleva, S., Iyer, R., Graham, J., & Ditto, P. H. (2010). Moral identity in psychopathy. *Judgment and Decision Making*, 5, 497.
 33. Kahane, G., Everett, J. A. C., Earp, B. D., Farias, M., & Savulescu, J. (2015). ‘Utilitarian’ judgments in sacrificial moral dilemmas do not reflect impartial concern for the greater good. *Cognition*, 134, 193–209. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cognition.2014.10.005>
 34. Wiech, K., Kahane, G., Shackel, N., Farias, M., Savulescu, J., & Tracey, I. (2013). Cold or calculating? Reduced activity in the subgenual cingulate cortex reflects decreased emotional aversion to harming in counterintuitive utilitarian judgment. *Cognition*, 126, 364–372. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cognition.2012.11.002>

35. Greene, J. (2014). *Moral tribes: Emotion, reason, and the gap between us and them*. Penguin.
36. Greene, J. D. (2014). Beyond point-and-shoot morality: Why cognitive (neuro) science matters for ethics. *Ethics*, 124(4), 695-726.
37. Shaw, W. (2016). *Utilitarianism and the Ethics of War*. Routledge.
38. Tsotniashvili, Z. (2024). Defining the Rules of Engagement: Legal and Ethical Standards in Cyber Conflict. *Journal of Digital Sociohumanities*, 1(2), 119-132.
39. Savulescu, J., Persson, I., & Wilkinson, D. (2020). Utilitarianism and the pandemic. *Bioethics*, 34(6), 620-632.
40. The jamovi project (2024). *jamovi*. (Version 2.6) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>.